

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Bakalářská práce

Liberec 2002

Jaroslav Šmíd

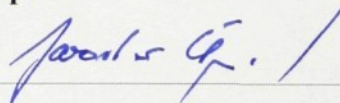
Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie, oddělení sociálních studií
Studijní program: Sociální pedagogika
Kombinace: Sociální pedagog

**Romská integrace – modelová situace
v Královéhradeckém kraji**
**Integration of Gypsies – The Model Situation
of Kralovehradecky Region**

Autor:
Jaroslav ŠMÍD

Podpis:

Adresa:
Křižíkova 552
541 01, Trutnov

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA
TECHNICKÉ UNIVERZITY V LIBERCI

3146069897

Vedoucí práce: PhDr. Martin Scháněl, Ph.D.

Konzultant:

Počet

Stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
96	23 791	0	2	15	5

V Liberci dne: 10. 12. 2002

Katedra: pedagogiky a psychologie – oddělení sociálních studií

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát) Jaroslav Šmíd.....

adresa: Křižíkova 552, Trutnov, 541 01.....

obor (kombinace): Sociální pedagog.....

Název BP: Romská integrace – modelová situace v Královéhradeckém kraji

Název BP v angličtině: Integration of Gypsies – The Model Situation of Kalovehradecky Region

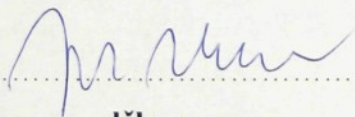
Vedoucí práce: PhDr. Martin Scháněl Ph.D.....

Konzultant:

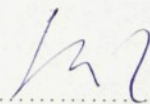
Termín odevzdání:

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 26.3.2001.....

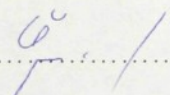
děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Jaroslav Šmíd.....

Datum: 10.5.2001.....

Podpis: .....

PhDr. Mar. Scháněl
KSP/SPED
892-14 p. příl

Název práce: Romská integrace – modelová situace v Královéhradeckém kraji

Cíl práce: Analyzovat situaci a život Romů žijících v České republice se zaměřením na Královéhradecký kraj a jeho území. Navrhnout opatření, která budou řešit problémy romské menšiny a zároveň přispějí k lepšímu vztahu a chápání tohoto etnika majoritou

Hypotézy: S Romy se setkáváme každý den. Jejich původ v nich zanechal odlišnosti, které jim kladou překážky v začleňování do života v majoritní společnosti. Integrace Romů není možná bez vzájemné spolupráce majority a minority, bez pochopení kulturních tradic, hodnot a identity, bez snahy přiblížit se požadavkům Romů (pozitivní diskriminace především v oblasti vzdělání a zaměstnání včetně sezónních prací).

Metody práce: Analýza a studium odborných dokumentů - časopisů, novin, knih. Pozorování a rozhovory s Romy a představiteli zabývajícími se politikou romské integrace.

Teze práce: Teoretická - Každým rokem se zvyšuje mezi Romy nezaměstnanost, prohlubují se problémy s bydlením.

Praktická – Ve své práci bych se rád zabýval konkrétními faktory, rozborů dokumentů a především příčinami, které občany ovlivňují k tomu, že romská menšina je u většiny populace neoblíbená či často přímo diskriminována.

Základní literatura:

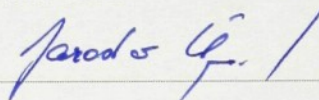
- 1) Víšek, Petr - Romové, bydlení, soužití, Socioklub, Praha 2000
- 2) Romové v České republice – Socioklub, Praha 1999
- 3) Frištenská, Hana, Víšek, Petr - O Romech (na co jste se chtěli zeptat), VCVS ČR, Praha 2002
- 4) Rýdl, Karel - Rasismus a nacionalismus v současném životě, IPPP ČR, Praha 1997
- 5) Zpráva o situaci romské komunity v ČR – vládní materiál, Praha 1997

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

V Trutnově dne: 10. 12. 2002

Jaroslav Šmíd

Prohlášení k využívání výsledků BP:

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském zejména § 60 (školní dílo).

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé bakalářské práce a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé bakalářské práce (prodej, zapůjčení, kopírování, apod.).

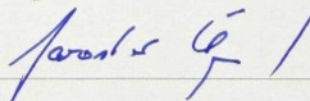
Jsem si vědom toho, že: užít své bakalářské práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, vynaložených univerzitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše). Bakalářská práce je majetkem školy, s bakalářskou prací nelze bez svolení školy disponovat.

Beru na vědomí, že po pěti letech si mohu bakalářskou práci vyžádat v Univerzitní knihovně Technické univerzity v Liberci, kde bude uložena.

Autor:

Jaroslav ŠMÍD

Podpis:

Adresa:

Křižíkova 552
541 01, Trutnov

Datum:

10. prosince 2002

Poděkování:

Děkuji PhDr. Martinu Schánělovi, Ph.D. za vedení a cenné odborné rady, které mi poskytl při vytváření bakalářské práce.

Resumé:

Cílem práce je popsat život a situaci Romů v České republice se zaměřením na Královéhradecký kraj a jeho území. Objasněny jsou rozdíly ve způsobu života Romů a majoritní společnosti, charakterizován je život v tradiční romské rodině se zaměřením na specifika mládí, dospělosti a stáří. Vyličena je romská kultura – především romské zvyky a romský jazyk. Závěr teoretické části práce je věnován změnám, které nastaly po listopadu 1989. Popsány jsou nejožehavější otázky současného života Romů – školství, zaměstnanost, bytová problematika a sociální péče.

Část práce je věnována praktické oblasti – Konceptu romské integrace Královéhradeckého kraje s popisem problematiky v jednotlivých lokalitách. Navrhnuta jsou základní opatření, která by měla být v letech 2003 -2007 realizována a měla by napomoci Romům v zařazení do majoritní společnosti. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na současnou situaci romské menšiny v Královéhradeckém kraji.

Summary:

The goal of this work is character of life and situations of Gypsies in Czech Republic with specialized in the Kralovehradecky Region and its area. There are explain differences between life of Gypsies and majority community, there is also characterized life in traditional Romany family with specialized in youth, adulthood and old age. In this work is described Gypsies culture. The part of theoretical section is paid to changes, which has become after November in 1989. There are described tender questions of actual life of Gypsies – education, employment, accommodation problems and welfare.

Part of this work is devoted to practical section – Concept of Gypsies integration of the Kralovehradecky Region with description of problems in individual locality. There are draught basic arrangements, which should be realized in years 2003 – 200 and should be help to Gypsies with integrating into majority community. Research examination was localized on actual situation of Gypsies minority in the Kralovehradecky Region.

1	Úvod	8
2	Historie Romů	9
2.1	Historie Romů v České republice	9
3	Romská rodina	13
3.1	Mládí	16
3.2	Dospělost	19
3.3	Stáří	20
3.4	Tradiční romská povolání	21
3.5	Co se zachovalo a co se změnilo?	23
3.6	Dělení Romů	26
3.6.1	Dělení vnitřní - romské:	26
3.6.2	Dělení vnější, z hlediska Neromů	28
3.6.3	Odborné dělení - dle hlediska jazykově-etnického	28
4	Romská kultura	30
4.1	Muzeum romské kultury	30
4.2	Romský jazyk	31
4.3	Romská média	33
5	Změny po roce 1989	35
5.1	Romské neziskové organizace	37
5.2	Trh práce a Romové	38
5.2.1	Největší handicapy příslušníků romské komunity na trhu práce	39
5.3	Vzdělávání – školství	41
5.4	Bytová problematika	43
5.5	Oblast sociální péče	45
5.6	Romská kriminalita	46
5.7	Vztah majority k Romům	47
6	Praktická část	49
6.1	Koncepce romské integrace Královéhradeckého kraje na období 2003 - 2007	49
6.1.1	Romská otázka v České republice - Státní politika k národnostním menšinám	49
6.1.2	Legislativní opatření	50
6.1.3	Demografické údaje	51
6.1.4	Zaměstnanost	52
6.1.5	Charakteristika a problémy soužití	54
6.1.6	Zdravotní péče	56
6.1.7	Školství	57
6.1.8	Bytová politika	59
6.1.9	Romské organizace	60
6.1.10	Metodické vedení a vzdělávání	63
6.2	Situace romské minority v jednotlivých okresech	66
6.2.1	Hradec Králové	66
6.2.2	Jičín	67
6.2.3	Náchod	71

6.2.4	Rychnov nad Kněžnou.....	72
6.2.5	Trutnov.....	76
6.2.6	Královéhradecký kraj.....	77
6.3	Shrnutí.....	79
6.4	Dotazníkové šetření	80
6.5	Jak byla koncepce zpracovávána	84
7	Závěr	87
8	Literatura a internet.....	88
9	Přílohy.....	89

1 ÚVOD

Závažnost problémů souvisejících s romskou komunitou je způsobena především tím, že značná část romské menšiny v České republice patří do skupiny na nejnižší sociální úrovni s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání a vzhledem k celkovému počtu obyvatel má neúměrně velký podíl na trestné činnosti. Kromě toho se na jedné straně zvyšuje podíl romské populace na celkovém počtu obyvatel, na druhé straně se tato obtížně zapojuje do procesů, které jsou vlastní majoritní části společnosti.

Příčinou této skutečnosti jsou nejen specifické projevy příslušníků romské komunity, vycházející částečně z jejich historických zkušeností, ale v neméně míře i přístup majoritní společnosti.

Je nepochybné, že občanský princip nedovoluje např. úřední evidenci romských obyvatel, nejsou proto k dispozici přesné oficiální údaje o jejich celkovém počtu a struktuře. Přesto existují odhady a praktické zkušenosti, podle nichž některé problémy romské komunity jsou odlišné od problémů jiných skupin obyvatelstva, a tudíž vyžadují odpovídající přístup.

Oblastí, ve které ze strany majoritní společnosti dochází ke zhoršování vzájemných vztahů mezi romskou menšinou a majoritní společností, je jednání občanů v každodenním životě, založené na paušalizujících předsudcích, více či méně skryté projevy diskriminace, na nichž se podílejí i podniky a instituce, a zejména znepokojující nárůst rasismu a xenofobie v celé české společnosti, projevující se do velké míry i u nejmladší generace.

Předmětem kritiky zahraničních a mezinárodních institucí se stávají nejen dopady zmíněného zákona o státním občanství na romskou komunitu, ale i skutečnost, že podstatná část příslušníků romské komunity zůstává stranou pozitivních společenských změn české společnosti, jejich životní a vzdělanostní úroveň je vesměs hluboce podprůměrná, stávají se obětí rasově motivovaných útoků atd. K těmto námitkám pak přistupuje často argument, že česká vláda nevěnuje dostatek pozornosti nápravě těchto jevů a programům, směřujícím ke zlepšení postavení romské komunity a jejímu začlenění do společnosti. Některé dílčí kritiky nejsou zcela podložené a mnohá tvrzení jsou nepřesná.

2 HISTORIE ROMŮ

2.1 HISTORIE ROMŮ V ČESKÉ REPUBLICE

O tom, že se lidé na území České republiky setkávají s Romy již dlouho, svědčí nejednen zápis v dobových kronikách. Romové sami si však své dějiny předávali jen v ústní podobě. O historii Romů se proto dnes dovídáme jen z pramenů psaných neromskou rukou.

První nesporná zmínka o Romech pochází už z roku **1417**, kdy územím Koruny České prošla skupina Romů, jejichž cesta je podrobně popsána i v historických pramenech okolních zemí. Až **do poloviny 16. století** se romské skupiny pohybovaly po českých zemích svobodně a nejednen romský baron byl obdarován glejtem některého z českých panovníků, který celé skupině zaručoval ochranu na jejich cestách.

Ve druhé polovině 16. století se však vstřícný postoj Českých zemí vůči Romům změnil. Snadný život vystřídalo období nedůvěry, které postupně přerostlo až v otevřenou represi. V této době byli Romové exkomunikováni z církve (**rok 1427**) a později i pod trestem smrti vypovězeni ze země (Ferdinand II., **roku 1545**). Hony pořádané na Romy nebyly výjimkou a zabít Roma v této době nebylo trestné. Obyvatelé českých území však byli k Romům většinou shovívavější. Z části patrně ze solidarity, z části proto, že Romové s sebou přinášeli nové a neobvyklé zboží a služby.

O vstřícnější přístup vůči romské komunitě se pokusila až Marie Terezie a její syn Josef II. Za jejich vlády byla represe nahrazena pokusy o začlenění Romů do společnosti. Marie Terezie byla se svým zákonem z r. **1761** první, kdo se pokusil v souvislosti s Romy aplikovat asimilační politiku.

Rozvoj manufakturní výroby a průmyslová revoluce **19. století** dále prohlubovaly chudobu romských rodin. Romové se nadále drželi polokočovného způsobu života, který jim neumožňoval zajistit stálou práci. K výrazné změně situaci Romů nedošlo ani **po vzniku Československé republiky**, přestože byli Romové v té době uznáni za svébytnou národnostní menšinu. V roce 1927 byl přijat Zákon o potulných cikánech, který byl na svou dobu poměrně „tvrdý“.

Tento zákon zakazoval tábořit ve větších skupinách, vlastnit zbraně apod. Perzekuce romského obyvatelstva dále pokračovala.

V porovnání s holocaustem **2. světové války** bylo omezování práv, kterému museli Romové do té doby čelit, nicotné. Druhá světová válka vyústila v úplné vyhlazení tzv. českých Romů. Současní Romové žijící v České republice jsou převážně slovenští imigranti nebo jejich potomci.

V jistém smyslu lze tvrdit, že **po 2. světové válce** se postavení této menšiny zlepšilo. V rámci proletarizace celé společnosti se Romům dostala podobná práva a podobné postavení jako ostatním, neromským členům společnosti. Nadále však přetrvával silný tlak na asimilaci Romů a potlačení jejich kultury, hodnot a osobitosti. V roce **1958** byl vydán Zákon o trvalém usídlení kočujících osob, který ukládal povinnost místním úřadům změnit tyto jedince na „pravidelně pracující členy společnosti“. Romové byli nastěhováni do uzavřených prostor, což způsobilo, že si nevážili těchto hodnot. Byli navykli žít jinak, především se volně pohybovat.

V roce **1965** vydala vláda ČSSR nové nařízení týkající se řešení otázek spojených s romskou komunitou. Soustředilo se na řešení problémů spojených s nechtěnou koncentrací Romů v určitých oblastech republiky. Tímto nařízením byly zrušeny tradiční romské osady na Slovensku. Velká část obyvatel těchto osad byla přesunuta na česká území. Chybou bylo, že tento přesun nebyl doprovázen adekvátní sociální podporou, kterou Romové, tehdy více než kdy jindy, potřebovali. Násilným zrušením osad a přesunem neúplných rodin mnohdy až na druhý konec republiky, byli Romové zbaveni životních jistot. Dostali se do nového prostředí, které neznali a ve kterém se bez pomoci celé své rodiny nebyli schopni zorientovat a obstát.

V roce **1972** byl vydán **Zákon o tzv. asimilaci „cikánů“**. Pro Romy to znamenalo: pravidelné zdravotní prohlídky, návštěvy tzv. kurátorů, nutnost pravidelné školní docházky a účast v pracovním procesu.

Po celou dobu neúspěšných snah o začlenění romské menšiny do majoritní společnosti byla vina za neúspěch přičítána jen Romům samotným. Pokus o změnu pohledu přinesla ž Charta 77, která vinu dávala celé společnosti, především vládě. (Daniel, 1997)

Od roku 1959 do 1989 bylo v Československé socialistické republice podle statistik pouze 5 % Romů se středoškolským vzděláním, což samo o sobě poukazovalo na velmi malou snahu tehdejší vlády o vzdělanost Romů.

V podmínkách totality však všechny pokusy o integraci Romů musely vyjít naprázdno. V politickém prostředí tehdejšího Československa nebylo možné přijmout Romy za demokratické partnery, o všem se rozhodovalo shora. Výsledkem bylo faktické pokračování v asimilační politice praktikované státní mocí na romskou minoritu.

Listopad 1989 se stal dalším výrazným mezníkem v historii romského národa. Kromě politické a ekonomické svobody přinesl Romům také svobodu používat vlastního jazyka a pěstovat svou národní kulturu, možnost zakládat neziskové organizace, mezinárodní kontakty apod. Diskriminační přístup české společnosti k romské komunitě vyšel na světlo až v roce **1997**, kdy začali Romové ve velkých skupinách opouštět Českou republiku. V zahraničí hromadně žádali o udělení statutu uprchlíka z důvodů diskriminace v zemi původu (tj. v ČR). Pod tlakem této události byla zřízena **Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity** (dne 19. prosince 2001 byla transformována na Radu vlády pro záležitosti romské komunity), která má pomoci Romům při řešení všech typů diskriminace v běžném životě. Podíváme-li se zpět, lze říci, že hromadné odchody Romů do zahraničí byly vykřičníkem, který na narůstající diskriminaci v České republice upozornil svět a donutil naši vládu podniknout v romské oblasti výraznější kroky směřující k nápravě situace.

Mezi tradičním způsobem života Romů a Čechů existují rozdíly, které vyplývají z rozdílného pojetí života a mohou způsobovat vzájemné nepochopení. Rozdíl vyplývá již z odlišné demografické struktury komunity romské a naší. Tímto hlavním rozdílem je nízká střední délka života - romské ženy 59,5 roku, české 75,4, romští muži 55,3 roku, čeští 67,8. Způsob života Romů je jiný také proto, že Romové uznávají jiné hodnoty než Češi, neboť je pro ně důležitější zaměření na rodinu než na svoji práci. (Nečas, 1993)

Tradiční životní cyklus Romů se v posledních letech mění, v uvedené podobě se zachoval ještě ve východoslovenských romských osadách, přesto v životě českých městských Romů můžeme nalézt některé prvky, které přežívají

a třeba nevědomě ovlivňují jejich dnešní životní cyklus. Proto je dobré poznat tradiční způsob života, který, ačkoli doznal velkých změn, může pomoci lépe porozumět Romům.

3 ROMSKÁ RODINA

Rodina pro Romy znamenala téměř vše, neboť uspokojovala základní životní potřeby jejích členů. Romové byli při kočování na okolní společnosti zcela nezávislí, ale uvnitř rodiny byli na sobě naopak závislí beze zbytku. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací (chlapci se učili v rodině řemeslu, dívky starat se dobře o děti a o manžela) a také funkci ochrannou. Romové se proto se svojí rodinou velmi identifikovali.

Romské dítě vyrůstalo a vyrůstá ve velkorodině, která se svými zvyklostmi od *gádžovské* velmi liší. Mluví-li o rodině Češi, mají většinou na mysli svoji ženu, muže, děti, rodiče, sourozence. Známe samozřejmě i své další příbuzné - strýce, tety, bratrance, sestřenice, synovce, neteře, tchány, tchýně, švagry či švagrové, ale ty už spíše považujeme za vzdálenější příbuzné, se kterými se tak často nestýkáme.

Romové však považují za své blízké příbuzné všechny a romština má narozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Romové žili se svojí širší rodinou pohromadě v jedné osadě či čtvrti a kromě pokrevního příbuzenství je pojily i rodinné tradice a vzájemná solidarita. Největším trestem pro Roma bylo tudíž jeho vyhnání z rodiny, neboť tím ztrácel veškeré sociální i lidské jistoty.

Rodina posilovala svoji prestiž počtem narozených dětí, především chlapců, neboť jak praví jedno romské přísloví *O čhave hin zor*, tedy V chlapcích je síla. Jako prvorozené dítě si mladí manželé proto přáli chlapce (muži určitě, ženy však ve skrytu duše doufaly, že první dítě bude děvče, které by bylo pro matku významnou pomocnicí v „ženských pracích“). Každé další dítě bylo vřele vítáno. Výchovu dětí měla na starosti především matka, ale o dítě se starali i ostatní členové velkorodiny. Romské děti vyrůstaly obklopeny třemi, někdy i čtyřmi generacemi v soudržném a okolnímu světu uzavřeném společenství.

V romské rodině tak jako v české existoval rozdíl mezi rolí muže a ženy. Romská žena byla vychovávána tak, aby se dokázala o rodinu postarat. Povinností ženy bylo zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže. Žena měla často ekonomicky důležitější roli, neboť to byla ona, kdo musel

zabezpečit přežití rodiny - zajistit jídlo, oblečení. Jídlo musela sehnat jakýmkoli způsobem, buď za vykonání nějaké práce pro *gádže* - sedláky (vymazávání pecí, práce na poli), sběrem lesních plodů (borůvky, maliny, šípky aj.) nebo i žebráním.

Romský muž byl navenek i uvnitř hlavou rodiny, nositelem a ochráncem prestiže rodiny, rozhodoval a nesl odpovědnost za rodinu. V mnoha rodinách byl výdělek muže pouze příležitostný, a tak muž trávil svůj čas sháněním zakázek, udržováním dobrých vztahů s příbuznými a přáteli, urovnáváním svárů mezi rodinami aj.

V romské rodině se všichni členové vzájemně podporovali a pomáhali si. Svobodní (kteří jsou i dnes mezi Romy velkou vzácností) zůstávali u rodičů, sirotků se ujímala jiná rodina, staří lidé byli opatrováni a hluboce vážení, nebyli vyloučeni ze života rodiny. Pro romskou rodinu bylo nemyslitelné dát děti do dětského domova nebo rodiče do domova důchodců. Romští rodiče dokonce odmítali posílat své děti do internátů, kde by byly bez dozoru a pomoci rodiny.

Romská rodina tedy zajišťovala ochranu sociální (nikdo nezůstal sám, o všechny bylo postaráno), psychologickou (veškeré problémy se řešily společně) i ekonomickou (poskytovala obživu pro všechny). Velkorodina Romům poskytuje útočiště před okolním světem a je velmi soudržná, což ovšem činí problémy těm, kteří se od ní chtějí osamostatnit.

Svět dětí a dospělých nebyl oddělen a generace v romské rodině nebyly vůči sobě v opozici, ale tvořily vše společně. Dítě se díky přítomnosti velkorodiny učilo rychle navazovat sociální kontakty. Dospělí dítě respektovali a dítě respektovalo dospělé.

Dobře vycované dítě mělo svou rodinu v úctě a vždy prezentovalo svou rodinu, ze které pocházelo. Romské dítě se učilo tím, že se plně účastnilo společenského dění v komunitě a napodobovalo starší. Přitom si však bylo vědomo, jaké chování je vhodné pro jeho věk. V útlém věku dbala na dítě matka společně s prarodiči, v pubertě dohlížel na děti otec, který byl přísnější.

Ve výchově byly brány ohledy na pohlaví dítěte. Chlapci pracovali společně se svými otci, dívky s matkami. Každé dítě mělo své opravdové povinnosti. Chlapec se učil otcovu řemeslu tím, že mu pomáhal (např. v rodině kováře chlapec sháněl staré železo a pomáhal dmýchat měchy). Dívka se učila

především být dobrou ženou i budoucí snachou. Pomáhala matce pečovat o mladší sourozence, připravovat jídla, chodila s matkou prodávat výrobky na trh apod. Před svatbou směla dívka chodit do společnosti pouze v doprovodu otce, bratra nebo svého budoucího manžela. (Chlapců se toto pravidlo netýkalo.) Po svatbě zpravidla odcházela do domu rodiny manžela, kde pokračovala její výchova. Zpočátku byla pomocnou silou své tchyně v ženských pracích a nesměla tedy udělat ostudu rodině, ze které pocházela.

Od snachy bylo vyžadováno „*džanel žužipen*“ - tedy být čistotná. Tchyně učila svoji „snachu – *bori*“ vařit jídla, tak jak je na ně její syn zvyklý. Dokud se jí nenarodilo první dítě, musela být své tchyni neustále k ruce. Toto období mohlo být pro mladou „*bori*“ těžké, ale pokud se osvědčila a porodila dítě, byla přijata do rodiny muže jako její plnohodnotný člen.

Děti se v rodině učily pro svůj další život. Školnímu „*gádžovskému*“ vzdělání nepřipisovali a dodnes bohužel nepřipisují Romové velkou hodnotu. To však neznamená, že si nepřejí být moudří. Moudrost je v romské komunitě tradičně vysoce ceněna, avšak moudrost se jinak získávala a jinak projevovala než u Čechů.

Moudrost se předávala prostřednictvím vyprávění o zkušenostech starších, formou příběhu, pohádky, mýtu, přísloví, anekdoty nebo hádanky. Duchovní bohatství Romů, jejich životní moudrost, zkušenost, etické normy a filosofie jsou uchovány ve vyprávění. „Nejvyšším“ žánrem jejich vyprávění byly tzv. hrdinské příběhy, příležitostně se vyprávěly krátké báchorky, obvykle humorné, ale i strašidelné, nejčastěji o zkušenostech s duchy zemřelých, případně i „*košilaté*“ příběhy, při kterých děti musely odejít.

Velká část romských rodin selhává v plnění základních úkolů. Péče o zdravý tělesný vývoj bývá ohrožena už během těhotenství díky špatné životní úrovni, nevyhovujícím hygienickým podmínkám, nevhodné stravě apod.

Školní vzdělanost stojí v hodnotovém žebříčku Romů hluboko pod touhou získat co nejvíc peněz a alespoň hmotně se vyrovnat *gádžům*. I když většina Romů neumí pořádně číst a psát, umí výborně počítat. Děti ve školním věku nemají vyhovující podmínky, klidné místo k přípravě do školy a zejména jim velice často chybí motivace rodičů. Je to ale také způsobeno tím, že škola Romům

neposkytuje to, co by od ní očekávali, nerespektuje jejich jazyk ani rozdílné kulturní a sociální podmínky. Většina rodičů nemůže dětem, které nezvládají školu, pomáhat, protože učivo sami neovládají.

Jednou z příčin, proč jsou romské děti ve škole pozadu, je také odlišnost vyučovacího jazyka od jejich mateřštiny (tedy jazyka, kterým se mluví doma) a úplná absence alespoň minimální předškolní přípravy, jak je samozřejmá u dětí neromských. Jejich slovní zásoba českého jazyka je proti ostatním dětem poloviční a navíc i chápání slov je méně přesné. Česká škola, taková jaká je, zpravidla nedokáže tento nedostatek napravit, a tak je dítě, byť inteligentní přeraženo do zvláštní školy, kde se jeho vývoj zpomalí a problém se reprodukuje na další generace.

3.1 MLÁDÍ

Dětství a dospívání romských dětí končí založením vlastní rodiny. Jedno romské přísloví praví: „*Posad' svou dceru na židli a pokud se její nohy dotýkají země, je už zralá na vdávání*“. Rodiče tedy svěřovali své dospívající dcery jejich budoucím manželům. Dívky si proto většinou musely brát za manžele muže, které jim vybrali rodiče. Otcové vybírali manžele častěji, ale nebylo to pravidlem. Romské dívky se tedy zpravidla nevdávaly z romantické lásky, ale byly poslušny příkazu své rodiny.

Úkolem dcer bylo uzavřít dobré a uvážlivé manželství, a tím spojit dvě rodiny, aby byla ještě více zvýšena rodinná prestiž. Takto smluvená svatba se mohla odehrát pouze mezi rodinami, které byly materiálně na stejné úrovni, v přátelském vztahu a se sňatkem souhlasili oba otcové. Výjimečně se stávalo, že se do sebe chlapec s dívkou zamilovali proti vůli rodičů, ale to s sebou neslo vždy konflikty mezi rodinami. Pokud však strávili zamilovaní společně noc, nezbývala jiná možnost, než sňatek uskutečnit. Rodiny jim většinou odpustili, ale před tím je museli veřejně potrestat pro výstrahu, aby si to ostatní mladí rozmysleli.

Za tento přestupek nejsou členové rodiny, komunity ostrakizováni, pouze potrestáni. Vyloučení z komunity, které je pro Roma největším trestem, bývá spojeno s incestem. Toto mezikulturální tabu platí i mezi Romy a jeho porušení bývá velice odsuzováno.

K tomu, aby spolu mohli dva mladí začít žít a mít děti, bylo třeba po dohodnutí otců uskutečnit zásnubní obřad - mangavipen. Oba mladí v doprovodu svých rodičů si před dalšími svědky slíbili vzájemnou věrnost až do smrti. Obřadník, nejčastěji vajda - čibalo, mladým zavázal ruce šátkem, do dlaní nalil víno nebo pálenku, které si mladí z dlaní vypili. Dnes si už většinou ruce nesvazují, jen překříží a novomanželé vypijí vzájemně obsah partnerova pohárku a políbí se. Od této chvíle byli romským společenstvím považováni za manžele, kteří spolu mohou žít a plodit děti. Občanskou nebo církevní svatbu - bijav měli až po několika letech, když už spolu měli jedno dvě děti.

Uzavřené manželství bylo na celý život: rozchod byl výjimečný a byl povolen pouze v případě neplodnosti či nevěry ženy. Pokud se po několika letech nenarodilo manželům dítě, muž mohl manželku opustit. Neplodnost byla pro romskou ženu největší trest, neboť nemohla splnit svou životní roli - být dobrou matkou, a tedy i manželkou. Takováto žena byla všemi opovrhovaná a nikdo by neměl mít manželovi za zlé, když ji opustí. Neplodnost byla považována za trest, který byl z nějakého důvodu na ženu uvalen. Samozřejmě existovalo mnoho kouzel, jak neplodnost odstranit. Neplodná žena měla například jíst byliny utržené na hrobě ženy, která po porodu zemřela na horečku omladnic, jiným kouzlem se zcela jasnou symbolikou bylo vdechnutí obsahu vajíčka manželem do úst ženy, která celý obsah spolkla. Ženy věřily i v sílu úplňku a jedly byliny natrhané o půlnoci za úplňku. S touhou po co největším počtu dětí, která vyplývá z životní nutnosti rodů mít co největší počet potomků, souvisela i neexistence potratů.

Také nevěra ženy byla důvodem pro její opuštění. Pokud ji muž neopustil, musel ji alespoň veřejně potrestat (ostříhat vlasy, zbít,...). S mužskou nevěrou to bylo jinak: zvyšovala mužovu prestiž a někdy se jí manželky chlubily a dokazovaly tak mužovy kvality. Otázkou zůstává, s kým mohli být muži nevěrní.

Když si byla romská žena jistá, že je v jiném stavu, oznámila tuto radostnou novinu nejprve ženám v rodině a teprve poté svému manželovi. Od tohoto okamžiku se musela řídit „pravidly na ochranu plodu“, jež jsou vzhledem k víře v možnost přenosu různých nedostatků a negativních vlastností velmi přísná, a žena tedy byla vystavena různým omezením: nesměla se například dívat

na tělesně postižené lidi, na „ošklivá“ a magicky zneužitelná zvířata (hlavně plazy), na zesnulého apod.

Do poslední chvíle však pracovala, a když přišla její hodinka, manžel vyburcoval sousedy a zavolal porodní bábu, která měla nejen funkci porodníka, ale i funkci magickou. Než ustříhla a zavázala pupeční šňůru, připravila rodiče kouzelný nápoj proti démonům, kteří by mohli do novorozeného dítěte vskočit, někdy zapalovala před domem či stanem oheň, aby je zahнала. Potom se čekalo na oficiální křest, neboť do té doby byl novorozenec vystaven působení zlých sil a po křestu zlé síly už děťátku ublížit nemohly. Za zlé síly byly považovány duše matek zemřelých při porodu nebo žen, které porodily mrtvé dítě a tyto duše si chodily vybírat jiné dítě. Obranou proti této zlé síle *guli daj* byly různé ochranné předměty v postýlce pod peřinkou a červená stužka na zápěstí dítěte.

Křest - *kirvipen* se konal stejně jako u Neromů vždy v kostele. Ke křtu byla potřeba kmotry nebo kmotra, kteří měli velice důležitou funkci. Romové si brali za druhé kmotry často *gádže* - sedláky z vesnic, protože to byla jakási záruka, že rodina neumře hlady, pokud se dostane do nesnází. Kmotr nebo kmotra dávali svému kmotřenci „křižmo“ - předmět, který si kmotřenec uchovává po celý život. Dostával je k významnému dni, například, když šel poprvé do školy nebo když měl významné narozeniny. Kmotrovstvím se upevňovaly vztahy mezi rodinami. Při křtu dítě dostávalo jméno, obvykle po svém kmotrovi, jednom z rodičů nebo jiném příbuzném, toto jméno bylo však pouze „úřední“, fungovalo ve styku s neromskou společností a dítě ho častokrát ani nezná.

Kromě tohoto jména dítě dostalo další jméno, romské, které se odvozovalo z jeho fyzických či psychických vlastností (*Thulo* - tlustý, *Kal'ori* - černoučká), z nějaké události, nebo mohlo být zkomoleninou různých slov, které se dítě snažilo vyslovit apod. Toto romské jméno, které se může během dětství i několikrát změnit, než se definitivně vžije, pak funguje uvnitř romského společenství. Romové tedy většinou vůbec nepoužívají jméno, pod kterým jsou zapsáni v matrice a které mají v občanském průkaze.

3.2 DOSPĚLOST

Ve své dospělosti se Romové starali o svou rodinu, zajišťovali dostatek potravy a ošacení a vychovávali své děti. Podle toho, jak byla rodina hmotně zabezpečena, dávala hlava rodiny (muž) najevo, jak je chytrý a jak se dokáže postarat o svoji rodinu, byť peníze sežene jakkoli (mzda za práci, státní podpory sociální péče, podvodem získané peníze apod.).

Život slovenských usedlých Romů se odehrával ve venkovských osadách, které se dodnes uchovaly zejména na východním Slovensku, kde převládají dřevěné domky nebo domky z nepálených cihel. Do druhé světové války žili někteří v tzv. zemnicích - jednoduchých obydlích zapuštěných do země. Domov pro Roma není dům. Jestliže malé dítě potřebuje mít doma matku, Rom potřebuje mít doma svoje lidi, celou velkorodinu. Mezi svými se cítí dobře i v bídném domečku. I bydlet se musí člověk naučit.

Bydlet v bytech nám připadá jednoduché, ale že to zase tak jednoduché není, o tom se mohli Romové přesvědčit, když se náhle ocitli v nových bytech na sídlištích. Početné rodiny byly v rámci programu likvidace romských osad převezeny do městských panelákových bytů a musely ze dne na den začít žít s jinou kulturou. Devastace bytového fondu jeho romskými obyvateli, o které tak často čteme v novinách, je důsledkem vztahu k jejich „domu“.

V prostředí starousedlých Romů býval v čele komunity v osadě všeobecně vážený a respektovaný muž - *čhibalo* (vajda), který bděl nad dodržováním etických norem a pořádku. Často býval i obřadníkem, který uzavíral manželství, loučil se na pohřbech apod. S rozpadem společenských vazeb v poslední době jeho autorita upadá.

Základem společenství zůstává rodina a veškerá činnost dospělých Romů se týká zabezpečení rodiny, jak ve městech, tak na vesnicích a v osadách. Mezi romskými osadami jsou velké rozdíly v majetnosti a způsobu života, ale obyvatelé těchto osad jsou často mnohem svobodnější než lidé na civilizovaných místech a uchovalo se v nich cosi, co v dnešním uspěchaném světě, kde každý žije hlavně pro sebe, nenajdeme.

Ve městech existuje jeden optický klam: připadá nám, že Romů je více, než jich opravdu je. Na rozdíl od ostatní společnosti tráví Romové velice málo času ve svých bytech, jsou stále na ulicích. V letních měsících se život v romské osadě odehrával také venku: ženy vařily na sporácích, které si vynesly před dům, venku se jedlo, pralo, pořádaly se různé oslavy a zábavy. A venku si bylo možné poslechnout i romské písně: ty, které vyjadřují žal na úmrtím matky, nad chudobou, ale i milostné city, i ty temperamentní v čardášovém rytmu.

3.3 STÁŘÍ

Díky tomu, že byli Romové tolik orientovaní na svou rodinu, a mladí bydleli pohromadě se staršími členy rodiny, nacházeli staří lidé uplatnění při výchově vnoučat. Staří lidé byli respektováni jak svými dětmi, tak svými vnoučaty. Jejich názor měl velkou váhu a nikdy nebyli zatracováni jako nepotřební členové rodiny. Mimořádnou pozornost Romové věnovali obyčejům při úmrtí člověka.

Dodnes je u nich zachovaná představa, že pro umírajícího si přichází někdo z dříve zesnulých členů rodiny, který u něj zůstává až do pohřbu a odvádí ho na onen svět. Do rakve se vkládají mrtvému jeho osobní předměty, i když jsou hodnotnější: prsteny, náušnice, hodinky, housle, kytara, ale i fajfka, cigarety, brýle, lahvička s alkoholem, karty a pokud byl věřící, tak i modlitební knížka a růženec. Do ruky nebo do kapsy vloží rodina zesnulému peníze (nejčastěji drobné mince). Od chvíle skonu až do pohřbu při něm bdí - vartují.

Chování při vartování má svá ustálená pravidla: hrají se karty, vyprávějí se příhody ze života zesnulého, nesmí se zpívat, tancovat, přitukávat skleničkami. Každý před vypitím své první skleničky odlije nejdříve trochu na zem – na památku zesnulého. Nějaký čas po pohřbu navštíví nebožtík pozůstalé, aby jim dal najevo, jak byl spokojený se svým pohřbem, svou přítomnost projevuje různými znameními, zvuky, zjevuje se ve snech. Pohřby Romů bývají různé nákladné, okázalé jsou zejména u olašských Romů, kde se můžeme setkat s rakví s proskleným víkem, hrobovou jámou vystlanou vzácnými koberci apod.

Dalším zvykem, který Romové dodržovali při úmrtí, bylo pálení osobních věcí zemřelého.

3.4 TRADIČNÍ ROMSKÁ POVOLÁNÍ

V Evropě si Romové obstarávali obživu vykonáváním profesí, které si s sebou přinesli z Indie. Indie byla od příchodu Árijů zemí, kde bylo obyvatelstvo rozděleno do kast zvaných *džátí*. Každá *džátí* měla svou specifickou kastovní *dharmu* - soubor nepsaných příkazů a zákazů, které činnosti smí nebo nesmí vykonávat. Často nesměla vykonávat ty činnosti, které souvisely s tradiční obživou jiných kast. Tím byl vlastně chráněn „profesní obživný areál“ každé *džátí*. Dnes jsou profesní přesuny mezi Romy zcela běžné, donedávna se však nepsané zvyklosti regulující meziskupinové chování jednotlivých romských „sžítí“ velice podobaly mezikastovním vztahům v Indii.

Romové patřili do kast, které vykonávaly profese typu: kováři, kotláři, zpracovatelé kůží, ošetřovatelé koní, koňští handlíři, muzikanti, cvičitelé hadů a medvědů, hrnčíři, košíkáři, metaři, pradleny, věštitelky budoucnosti, cihláři, korytáři aj. Obecně platí, že všechny tyto profese mohly být prováděny jen příležitostně, poptávka po těchto službách byla nerovnoměrná a trvala do té doby, než byl trh nasycen.

Na našem území žilo do druhé světové války asi 90 % Romů starousedlých, kteří přišli do naší země z Balkánu podél Dunaje a začali se asi od 17. století usazovat. V tehdejší době nebyly na venkově mezi přicházejícími a usedlým obyvatelstvem tak veliké rozdíly, dá se tedy hovořit o určité asimilaci Romů s původním obyvatelstvem. Podle jazykového prostředí, ve kterém žili, bylo možno rozlišovat usedlé Romy slovenské a maďarské, kočovné či polokočovné Romy české (českomoravské). Prostedí mělo vliv na jejich jazyk, ale jejich kultura zůstala podobná. Zcela zvláštní skupinu tvořili tzv. olašští Romové, kteří žili pouze kočovným způsobem a s ostatními Romy se téměř nestýkali.

V 17. století začala města usazovat Romy za protislužby městu či vesnici (ostření halaparten pro strážce, očista města, jako rasy či hrobníky), později dostali svolení vykonávat své profese. Nejvýznamnějším řemeslem slovenských Romů bylo kovářství. Pracovali archaickým způsobem, který si přinesli z Indie. Při práci seděli na zemi a jako surovinu používali starý materiál (použitě železo), které bylo

možno sehnat zadarmo. Koncem minulého století byla na Slovensku největší koncentrace kovářů snad v celé Evropě. Vyráběli zejména hřebíky, řetězy, doplňky vozů, motyky, různá kování. Podkovy vyráběli málo. Dnes se věnuje kovářství pouze několik Romů, zaměřují se především na výrobu uměleckých předmětů - kování, svícny, mříže ap.

Další formou jejich obživy byla odměna (naturální) za zemědělskou výpomoc na polích vesnických sedláků i drobných hospodářů. Jednalo se o příležitostné polní práce např. při sběru brambor, řepy, pletí nebo roztloukání kamenů při stavbě cest pro vesnici. Tato vzájemná spolupráce Romů s neromskými obyvateli byla stvrzována mnohdy kmotrovstvím. Nástup kolektivizace a zakládání JZD učinil této spolupráci konec a Romové, o které už nebyl zájem, se začali oddalovat světu „bílých“. K dalším romským profesím provozovaným v Čechách i na Slovensku patřila výroba metel, košíků, ošatek, rohoží, stahování a čištění kůží, broušení nožů, výroba nepálených cihel z hlíny, vody a plev, výroba dřevěného uhlí. Ženy chodily sedlákům vymazávat pece (díky jejich malému vzrůstu se do pecí vešly), na jednoduchých stavech pletly jednoduché tkanice, s dětmi sbíraly jahody, borůvky, šípky a jiné plody. Své výrobky a nasbírané plodiny chodily nabízet po vesnicích sedlákům. Vyměňovaly je většinou za potraviny nebo ošacení.

Dalším významným, i když mnohdy jen doplňkovým způsobem obživy slovenských a maďarských Romů byla hudba. V romské kapele hráli jen muži, většinou z jedné rodiny (otec - většinou i primáš, jeho bratři, synové, zeťové, švagrové) a byla nejméně čtyřčlenná. Základní nástrojové obsazení bylo první a druhé housle, viola, basa nebo cimbál, případně klarinet. Hráli pro neromské obyvatelstvo na svatbách, zábavách, křtinách, hostinách a pohřbech a za toto hraní dostávali peníze. Pro *gádže* hráli místní repertoár, a tak se vlastně stali nositeli slovenské lidové hudby. Mezi svými hráli romské pomalé písně o těžkém životě, lásce, smutku, utrpení. Jak říká staré romské přísloví *Gadžeske bašavav andro kan, Romeske andro jilo* tedy Neromům hraji pro poslech do ucha, svým (Romům) hraji pro srdce.

Dalším druhem vesnických muzikantů byli jednotliví „hudebníci“, kteří chodili hrát do vesnice pod okna na housle, a hudba tak byla jen záminkou

k žebrotě. Tito hudebníci patřili mezi ty nejnižší a ostatní muzikanti jimi opovrhovali.

Nejlepší muzikanti vytvořili na přelomu 19. a 20. století zvláštní sociální vrstvu městských profesionálních kavárenských hudebníků, tzv. cikánskou šlechtu. Byli to potomci hudebníků, kteří dříve účinkovali na šlechtických a královských dvorech, které si feudálové usazovali na svém území v době, kdy bylo módní mít u dvora vlastní romskou kapelu. Tito muzikanti se téměř asimilovali a dodnes kladou důraz na hudební vzdělání svých dětí - děti studují na konzervatořích (nejvíce je mladých romských hudebníků na konzervatoři v Prešově).

Olašští Romové se naproti tomu tradičně živili koňským handlířstvím, ženy čištěním peří a věštěním budoucnosti z karet a ruky. Dnes se někteří zabývají nejrůznějšími druhy překupnictví, ale také krádežemi a podvody.

Dnes většina Romů pracuje v nekvalifikovaných dělnických profesích ve stavebnictví, při těžbě dřeva, na železnici, při různých výkopových pracích a při očištění měst.

3.5 CO SE ZACHOVALO A CO SE ZMĚNILO?

Komplex současných romských zvyků, obřadů, projevů víry se liší - a to jak celkově, tak podle jednotlivých romských skupin. Dodnes výrazně specifickou téměř pro všechny Romy je oblast rodiny a rodinných, resp. příbuzenských vztahů. Rodina zůstává v jejich životě největší hodnotou - jedná se o rodinu velkou, extenzivní, tedy příbuzenstvo - fajta, famelija.

Příslušníci rozvětvených rodin, „silných rodů“, mají dodnes větší autoritu u ostatních a vzájemně si pomáhají; ostatně i současné romské kulturní či politické subjekty jsou tvořeny v jednotlivých městech vždy příslušníky určitých rodin, příbuzensky spjatých, z čehož bohužel vyplývá dnešní řevnivost mezi nimi, a tím i nejednota společensko-politického romského hnutí jako celku.

Dříve platil u většiny romských skupin nepsaný zákon „čisté krve“, který zakazoval manželství s jinoetnickými partnery. Tento pozůstatek rodové endogamie přetrvává u většiny Romů olašských, zatímco u všech ostatních se tento zákaz začal narušovat již v uplynulých letech. Dnes již téměř neplatí nejen

mezi jednotlivými skupinami, ale i vzhledem k Neromům; počet interetnických - smíšených manželství romsko - českých, romsko - slovenských či jiných stále narůstá a je dokladem zásadnějších změn v hodnotové orientaci a postavení Romů, zejména v českém a moravském městském prostředí (romský partner, častěji je to muž, si však obvykle přitom zachovává svoji identitu, což je pozitivní).

V poválečných letech a ještě výrazněji v současné době probíhají u Romů stále hlubší změny v jejich společenské pozici, ve způsobu života, kultuře a hodnotové orientaci v celém romském společenství. Romská populace - dnes již národnost - se v průběhu uplynulých osmačtyřiceti, zejména pak posledních čtyř let, zásadně změnila: vnitřní strukturou, počtem a územním rozložením, prohloubením vnitřní diferenciaci, podle jednotlivých etnických podskupin, ale i v důsledku nové vnitřní společenské hierarchie, změnami některých komponent způsobu života a kultury, celým charakterem této národnostní skupiny oproti stavu předchozímu.

Důsledky těchto změn jsou na jedné straně z části pozitivní, na straně druhé ale více negativní. Tradiční romské společenství se svými vnitřními zákony a normami bylo v podstatě rozbito, přičemž předchozí skupinové zákony a tradiční hodnotový systém nejsou obvykle nahrazovány novými, lepšími.

Pokusy bývalého československého socialistického státu asimilovat či společensky integrovat Romy mezi většinovou populaci byly nesprávné, a tím nerealizovatelné; u Romů nešlo jen o „vyrovnání sociálně-ekonomické, a tím kulturní zaostalosti“ - jak se tehdy říkalo a na čemž bylo postaveno tzv. „řešení romské otázky“. Vždy šlo a stále jde o interetnický problém vzájemné koexistence - soužití dvou odlišných kultur, kterému brání a brzdí jej a komplikují hluboké předsudky v oblasti vzájemných vztahů Romů kontra „gádžů“, v posledních třech letech vyhraněné proti Romům až rasisticky.

Na jedné straně bylo u větší části Romů dosaženo sice zvýšení sociálně-ekonomického postavení, pokud jde o životní úroveň a některé změny v materiální kultuře a ve zvýšení vzdělanosti, na straně druhé však - v důsledku nerespektování etnicko-národnostní specifiky Romů - narůstala celá problematika v kvalitativně jiných směrech. Systematické potlačování tradičních romských

hodnot - projevů života, kultury a jazyka - po více než čtyřicet let způsobilo, že část Romů, zejména mladých rodin ve městech, se začala za svůj romský původ stydět, přestala mluvit romsky a své děti mateřský jazyk neučila, a tak se postupně stali integrovanými, ztráceli vztah ke své etnicko-národnostní identitě, protože tato identita a jejich specifičnost nebyla akceptována.

V souvislosti s migrací Romů v poválečném období (počínaje rokem 1945) do českých zemí, většinou z tzv. cikánských osad (romane gava) na Slovensku – a jejich rozptýlením téměř po celém státě mezi ostatní populaci - se stále více rozevírají nůžky problémů.

V tomto, pro Romy z osad novém prostředí, se dostávají do stále větší interakce s prostředím, na jehož normy života se museli postupně alespoň v podstatě adaptovat, aby v něm mohli alespoň trochu úspěšně žít. Na jedné straně se musí vyrovnat s působením tohoto jiného, odlišného prostředí a přitom zachovat svou existenci, rozvíjet svou příslušnost k romství, jeho normám a hodnotám.

Docházelo nutně k nezdravým projevům napodobování, kdy se mnozí - jak je zřejmé dodnes - chtějí vyrovnat Neromům zejména v materiálních projevech způsobu života. Postupně došlo v další generaci k negativní přeměně myšlení a chápání hodnot, kdy konzumní statky, majetek a peníze kladou mnozí mladší Romové na prvé místo ve svém hodnotovém žebříčku a hodnotí podle toho i druhé.

Konzumní a maloměšťácký způsob života začíná u řady Romů převažovat, mnozí přitom opouštějí své pozitivní tradiční hodnoty a projevují se i tak, jak by bylo neslučitelné s jejich předchozími hodnotami a vnitřními zákony skupiny, jimiž se romské komunity dříve řídily - zcela v rozporu s nimi je v současnosti časté tzv. odkládání dětí do kojeneckých a dětských ústavů, prostituce, podvádění jeden druhého apod.).

Starší Romové, kteří byli vychováni tradičně a cítí své romství, jsou nešťastni nad tímto posunem hodnot u mladé i dnešní střední generace a pochybují o perspektivním vývoji Romů jako celku, bude-li vývoj postupovat takto dále, bude se ztrácet vlastní sebeuvědomění, vlastní romský jazyk a kultura a bude nadále převažovat materiální chápání hodnot v životě jako primární.

3.6 DĚLENÍ ROMŮ

Obecně můžeme Romy rozdělit podle různých hledisek, protože označení ROM je souhrnné jméno řady etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a mnoho společných kulturních rysů. Obecně existují tři způsoby dělení - dělení vnitřní, romské (tj. jak Romové rozdělují sami sebe), dělení vnější, z hlediska Neromů - *gádžů* - a dělení odborné z hlediska etnicko-jazykového.

3.6.1 Dělení vnitřní - romské:

Dělení Romů na území bývalého Československa **podle jazyka** je obtížné, neboť se po 2. světové válce zcela změnilo jejich složení. Do druhé světové války žili na území Slovenské republiky slovenští (slovenský dialekt romštiny, nejpočetnější skupina) a maďarští Romové (maďarský dialekt romštiny).

V Čechách a na Moravě žili česko-moravští Romové (česko-moravský dialekt romštiny, asi stejně početní jako maďarští Romové) a v Sudetech němečtí Romové (sintí dialekt romštiny, nejméně početní). Po celém území Československa kočovaly méně početné skupiny oláských Romů (olášský dialekt romštiny).

Po druhé světové válce téměř zcela zmizela skupina Romů česko-moravských a německých a do Čech byli nastěhováni Romové slovenští - do domů po sudetských Němcích či v rámci tzv. rozptylu jako levná nekvalifikovaná pracovní síla do průmyslových částí Čech a Moravy. Po zákazu kočování v roce 1959 se v Čechách usadili i Romové olášští.

Podle způsobu života se Romové dělili před zákazem kočování v roce 1959 na kočovné, polokočovné a usedlé. U nás to byly kočovné nebo polokočovné skupiny oláských Romů, které k nám přišly z území dnešního Rumunska, z Valaška a Moldávie, odtud jejich název - území Valachie, po tamním zrušením otroctví - nevolnictví. Velká část z nich až do zákazu v roce 1959 kočovala. Na rozdíl od jiných dnešních Romů si zachovávají svou řeč (olášský dialekt) a udržují své zvyky. Jsou velmi uzavření a nenechají mezi sebe proniknout cizího člověka. Kontakty oláských Romů s usedlými jsou málo časté. Polokočovné skupiny měly přechodná obydlí, ve kterých se zdržovaly zpravidla pouze v zimním období. Po většinu roku se přemísťovaly v příznačných vozech -

šiatrách, pokrytých plachtami a tažených koňmi, nebo putovaly pěšky a tábořily ve stanech. Kočovnictví provozovaly v souladu se zdroji své obživy (nejčastěji koňské handlířství), které jim však nezajišťovaly vše potřebné k existenci, a bývaly proto doplňovány různými formami drobného příživnictví.

Usedlí Romové se usadili za Marie Terezie a živili se provozováním svých profesí nebo drobnými službami *gádžům* - Neromům, sedlákům z vesnic, u kterých žili v osobitých sídelních jednotkách - osadách (dodnes se uchovaly zejména na východním Slovensku, kde jich můžeme napočítat téměř tři sta).

Profesně se Romové také liší. S vykonáváním různých profesí byl spojen různý společenský status. Nejlepší postavení měli hudebníci. Své profese si Romové přinesli s sebou z Indie, jednalo se zejména o kovářství, košíkářství, korytářství, koňské handlířství, výrobu cihel, metel, brusičství nožů (viz tradiční romská povolání). Olašští Romové se tradičně specializovali na koňské handlířství, ženy na věštění z ruky.

Mezi sebou se Romové rozlišují na městské a venkovské. Romská populace žije rozptýleně mezi neromským obyvatelstvem buď ve zvláštních čtvrtích a ulicích ve městech nebo na předměstích (městští) nebo v oddělených romských osadách na okrajích venkovských obcí (venkovští). Tito venkovští Romové si zachovali mnoho ze své kultury a tradičního života díky poměrné izolovanosti od ostatního obyvatelstva, zatímco Romové žijící ve městech mezi Neromy se přibližovali okolní společnosti v jistých oblastech ekonomického života a v některých rysech sociálního chování.

Dalším hlediskem pro vnitřní dělení je respektování či nerespektování různých tradic a pravidel, podle kterého se dělí na čisté Romy - žuže Roma a špinavé Romy - degeša Roma. Každá skupina - rod ale považuje za nečisté - podřadné někoho jiného. Mezi nečisté patří ti Romové, kteří jedí např. koňské maso (u Romů byl kůň téměř posvátné zvíře) nebo zbytky jídel (ohřívaná jídla) nebo porušili skupinovou endogamii a provdali dceru za někoho takového. Z tohoto vnitřního dělení vyplývá omezení osobních kontaktů s rodinami, které jsou považovány za nečisté.

Podle doby příchodu na určité území, do města, vesnice, se mohou také dělit na starousedlé a nově příchozí.

Dělení podle bohatství je nám asi nejbližší, neboť všude na světě, v každé společnosti se lidé dělí na chudé a bohaté. Za nejchudší jsou považováni Romové z osad na východním Slovensku, většina Romů je z hlediska našeho označována za sociálně potřebné. K nejbohatším Romům tradičně patřili muzikanti, kteří dříve účinkovali i na šlechtických dvorech, později vytvořili zvláštní vrstvu městských kavárenských hudebníků. Olašští Romové, kteří patřili do 50. let mezi nejchudší, dnes v důsledku různých forem „obchodování“ patří mezi nejbohatší vrstvy Romů. Kontakty mezi starousedlými Romy a olašskými Romy jsou minimální. Největší hodnotou pro olašské Romy je zlato.

3.6.2 Dělení vnější, z hlediska Neromů

Při tomto dělení záleží na úrovni znalostí o Romech, ale nejrozšířenější je hledisko podle stupně asimilace - tedy na slušné a neslušné Romy, a s tím souvisí i dělení podle sociální úrovně. Jako Neromové můžeme Romy rozlišovat také podle vnějšího vzezření. Nejviditelnější rozdíl je mezi „světlymi“ a „tmavými“ Romy.

Olašští Romové mají světlejší pigmentaci i světlejší vlasy a bývá u nich nejčastěji vidět klasické romské oblečení - široké barevné sukně, třícípé šátky na hlavách či ramenech. Nesmírnou hodnotu má pro ně zlato, a proto u nich vidíme častěji prsteny, náušnice, náhrdelníky, náramky, dokonce i zlaté zuby, než u jakýchkoliv jiných Romů. Jako kočovný národ nemohli investovat svůj majetek do nepřenositelných věcí, a tak své jmění ukládali do zlata. Zlato má však pro ně i jinou symboliku. Olašský Rom věří, že zlaté šperky, které má na sobě, jej uchrání před nemocí. Olašští Romové také mezi sebou nejčastěji mluví romsky - olašským dialektem.

3.6.3 Odborné dělení - dle hlediska jazykově-etnického

Na základě dialektometrických výzkumů a sociologických údajů dospěla lingvistická sekce (Centre de recherches tsiganes při Universitě René Descarta) k následujícímu rozdělení jazyka Romů:

I. Romštinu v pravém slova smyslu, jíž hovoří převážná většina Romů na celém světě, lze rozdělit do tří dialektových skupin. Tyto dialekty mají

základní slovní fond romský a kromě výpůjček z různých kontaktních jazyků pro výrazy označující moderní realitu (řidičský průkaz, škola...) mezi nimi existuje různě vysoký stupeň srozumitelnosti;

skupina balkánsko-karpatsko-baltská se dělí dále na podskupiny starobalkánskou, karpatskou a baltskou,

skupina gurbetsko-cerharská, již se mluví výhradně na Balkáně,

skupina kalderašsko-lovárská, která je zeměpisně nejrozptýlenější - od Uralu po Kalifornii a Buenos Aires.

II. Skupina sinto-manušských dialektů, která se kdysi oddělila od karpatské a baltské podskupiny a obsahuje velký podíl výpůjček z germánských jazyků. Vzájemná srozumitelnost mezi těmito dialekty a předchozími skupinami je minimální.

III. Lokální dialekty jiných jazyků obsahujících určitý podíl romských slov. Mluví jimi ty skupiny Romů, které v důsledku různých asimilačních snah ztratily vlastní jazyk - například španělští Gitanos nebo ve Velké Británii dialekty pogadijské. Jsou naprosto nesrozumitelné pro ostatní romské skupiny.

Ze všech těchto dělení je zřejmé, že Romové nejsou a nikdy nebyli homogenní skupinou, a proto by bylo správné mezi nimi rozlišovat, a nikoliv generalizovat.

4 ROMSKÁ KULTURA

Romům bývá na jedné straně vytýkáno jejich „nekulturní“ chování a na straně druhé je to právě romská kultura, o kterou má většinové obyvatelstvo největší zájem. Říká se, že Romové mají v krvi rytmus, a proto jsou tak skvělí hudebníci a tanečníci. Nikoho také nepřekvapí, pokud Rom krásně maluje, vyřezává ze dřeva či modeluje z hlíny, protože umělecké zaměření Romů koresponduje s romantickými představami *gádžů* o romské temperamentnosti a barvitě obrazotvornosti. Romská kultura, která je dokladem velké vnitřní síly a energie Romů, může být spojovacím můstkem mezi Romy a Neromy.

Téměř všude na světě, setkáme-li se s Romy, setkáme se také s hudbou. Hudebníky jsou blízcí příbuzní Romů v Indii - domové a mirási, hudebníky jsou Romové v Iráku, Makedonii, Rusku, Španělsku i Maďarsku. Podle etnografky Evy Davidové je provozování hudby jedním z významných prvků romské identity. Odpověď na otázku, jaká romská hudba vlastně je, je dosti složitá, protože Romové všude na světě byli jen hosty, procházejícími poutníky.

Vždy tedy můžeme vysledovat vliv romské interpretace v hudbě domácího - převažujícího etnika. Pojem romská hudba můžeme podle Davidové chápat různým způsobem: buď jako „hudbu, kterou Romové provozují jako jedno ze svých tradičních zaměstnání (tedy pro Neromy), nebo jako vlastní hudbu Romů, tedy tu, kterou provozují sami pro sebe“.

4.1 MUZEUM ROMSKÉ KULTURY

Muzeum romské kultury bylo založeno v dubnu roku 1991 v Brně skupinou romské inteligence sdružené ve Společnosti odborníků a přátel Muzea romské kultury, která chtěla na základě originálních dokladů dokumentovat kulturu Romů v celé její celistvosti.

Sbíрку muzea však začala dávat dohromady skupinka brněnských Romů už koncem 60. let, když vznikl Svaz Cikánů-Romů, který byl zrušen v roce 1973. Exponáty ze sbírky dokumentující tradiční romská řemesla z Čech i ze Slovenska byly rozvezeny po státních muzeích, pro která neměly velkou cenu. Většina z nich

se proto ztratila a po listopadové revoluci se podařilo najít jen několik zbytků z této sbírky.

Odborná činnost muzea:

Významnou akcí byla výstava "Romové v Československu", uspořádaná v pronajatých místnostech Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Dokumentovala historický vývoj romského etnika od odchodu z indické pravlasti, jeho postupné rozšiřování po Evropě, historické peripetie až po tragický osud za 2. světové války, pokusy státu o asimilaci romského etnika i nebývalý rozmach hnutí a stran Romů po revoluci v listopadu 1989. Během výstavy byla představena osobitá kultura a způsob života, tradiční romská řemesla a formou živých vystoupení i nahrávek romský folklór.

Přednášková činnost muzea:

S cílem oslovit veřejnost zahájilo muzeum v květnu 1993 odborně-populární cyklus přednášek „Kdo jsou Romové?“ v přednáškových prostorách Moravského zemského muzea.

Sběratelsko-výzkumná činnost v terénu:

Sběr dokumentačních materiálů a sbírkových předmětů, fotodokumentace, knih s romskou tematikou, archivace veškerých dosažitelných romských novin a časopisů, dokumentačně-historický archiv shromažďuje a uchovává kopie nejruznějších výnosů, patentů a nařízení z historických dob až po současnost, týkající se Romů. Na úseku dokumentace současnosti využívá muzeum i výstřižkovou službu. Některé předměty dokumentující romský život ale muzeum těžko získá - například bohatě vyšíváné šaty a sukně romských žen, které si je navíc zdobily stříbrnými nebo zlatými mincemi (Romové věří, že drahé kovy chrání nositele od všeho zlého). I ozdoby romských mužů jsou dnes cenností - zdobené knoflíky či řetěz vajdy.

4.2 ROMSKÝ JAZYK

Romština, ať už jde o kterýkoli z jejích dialektů, se řadí mezi indoevropské jazyky do skupiny jazyků indických (společně například s hindštinou či bengálštinou). Příbuznost indoevropských jazyků prozrazuje podobnost některých výrazů, například bratr - anglicky brother, staroindické bhrátr, romské phral.

Romština však není zdaleka jednotným jazykem - díky územním přesunům jednotlivých romských skupin existuje několik hlavních dialektů romského jazyků, ale i přesto se Romové z různých částí světa mohou spolu domluvit.

Slovní zásobu všech romských dialektů tvoří, podobně jako u ostatních jazyků, slova původní, přejatá a nově vytvořená:

- **Slova původní** jsou stará slova indického původu a slova dávno přejatá (z íránských jazyků, z arménštiny a některé i z řečtiny), tedy ze zemí, kterými prošly všechny skupiny Romů na cestě z Indie do Evropy. Tato část slovní zásoby je velmi jednotná a v současném jazyce stále přetrvává a objevuje se ve všech romských dialektech.
- **Slova přejatá** získávaly romské skupiny, rozptýlující se po Evropě, z jazyků národů, se kterými se na svých cestách setkávaly poté, co opustily území Malé Asie. U slovenských Romů to jsou výpůjčky zejména ze srbštiny, chorvatštiny, rumunštiny, maďarštiny, slovenštiny, ukrajinštiny, polštiny, němčiny (jejího švábsko-spišského dialektu). Slova začleněná do romštiny touto cestou označují to, co bylo Romům do té doby neznámé. Tato slovní zásoba je nestálá a je jako nahrazována slovy nového kontaktního jazyka, v případě slovenských Romů žijících v Čechách z češtiny.
- **Neologismy**, nejnovější slova v romštině, které má každý živý jazyk, jsou cizí slova přejímaná z prostředí, ve kterém Romové žijí. Romové se však snaží, stejně jako například čeština nyní bojuje proti anglicismům, vytvářet si pro nové věci svá vlastní pojmenování.

Na území bývalé československé federace, jsou třemi nejrozšířenějšími dialekty: dialekt slovenský, maďarský a olašský. Slovenským dialektem přitom hovoří přibližně 80 procent Romů, maďarským 10 procent, stejně jako olašským. Romové, hovořící olašským dialektem, mohou nejsnáze komunikovat s Romy na celém světě.

Pravidla pravopisu romštiny, kterou hovoří Romové na českém území, napsaly spolu s romsko-českým a česko-romským slovníkem Milena Hübschmanová, Hana Šebková a Anna Žigová.

Výslovnost romštiny je fonetická, tedy víceméně shodná s pravopisem. Češi proto mohou psaný text číst stejně, jako by byl psán česky. Transkripce jiných dialektů většinou odpovídá výslovnosti oficiálního jazyka na daném území. Například slovo manuš (muž) se v romských textech publikovaných v angličtině přepisuje jako manoush nebo manush.

Narozdíl od češtiny má romština aspirované hlásky, tj. hlásky vyslovované s lehkým přídechem. Romština aspiruje čtyři hlásky: kh, ph, th a čh. Aspirace je významotvorná a její opomenutí či špatné vyslovení proto může vést k nedorozumění. Například sloveso *perel* znamená padat, zatímco *pherel* čerpat.

V romštině se poměrně často objevuje pro češtinu neobvyklá souhláska dž, která se vyslovuje jako ve slově džbán. Romština používá i měkké l, vyslovované stejně jako ve slovenštině. Romština má stejně jako čeština měkké souhlásky, které se označují háčkem všude, neboť například *e dila* (podlaha) se vyslovuje tvrdě jako *edyla* zatímco s háčkem měkce *o d'ives* (den) jako *odives*.

Romština má narozdíl od češtiny osm slovních druhů (jedním z nich je člen) i osm pádů a navíc i pád nepřímý. Sedm pádů je více či méně shodných s českými pády a pádem navíc je ablativ. Romština má u sklonných slovních druhů rod mužský a ženský a číslo jednotné a množné.

4.3 ROMSKÁ MÉDIA

Vydáváním periodického a neperiodického tisku a vysíláním pro příslušníky národnostních menšin je realizováno právo národnostních menšin na šíření informací v mateřském jazyce.

Tisk

Romský tisk v současnosti reprezentuje čtrnáctideník *Romano hangos* a měsíčníky *Romano kurko* - Romský týden, *Amaro gendalos* - Naše zrcadlo a *Kereka* - Kruh, barevný časopis nejen pro romské děti. Pro odborníky (lingvisty, historiky, etnografy, antropology atd.) je určen měsíčník *Romano džaniben*. Vydávání tisku je dotováno kvůli svému zvláštnímu poslání ze státního rozpočtu.

Rozhlas

O Roma vakeren

Pořad vysílá veřejnoprávní Český rozhlas a připravuje redakce romského vysílání, která vznikla v ČRo koncem roku 1992. Pořad romského vysílání O Roma vakeren - Romové hovoří, který je téměř výlučně v českém jazyce, je možné naladit každé úterý a čtvrtek od 19.00 do 19.15 anebo od 19.45 do 20.00 na frekvencích regionálních studií a každý pátek od 20.05 do 21.00 na vlnách ČRo 1 - Radiožurnál.

5 ZMĚNY PO ROCE 1989

Po listopadu 1989 se mnohé v životě Romů změnilo, stejně jako v majoritní společnosti. Romové se stali svébytnou národnostní menšinou se všemi právy, které menšinám v České republice náležejí. Část Romů začala hledat svoji identitu a rozvíjet svou kulturu. Svoboda získaná v listopadu 1989 má však i svoji druhou stránku - katastrofálně vysokou nezaměstnanost Romů (v důsledku jejich nízké kvalifikovanosti a předsudků ze strany zaměstnavatelů), ztrátu dosavadních sociální jistot, která vede k chudobě některých romských rodin. Nejvíce však Romy ohrožuje přímé fyzické násilí příslušníků mnoha extremistických sdružení, která jsou v České republice registrována. Stejně jako koncem 60. let, i v závěru let 80. se Romové spontánně připojili k demonstrantům, neboť věřili, že i pro ně svobodná společnost přinese nové šance. Okamžitě deklarovali své etnoemancipační snahy, jejichž důsledkem byl i vznik většího počtu romských politických stran. Dosud Romové neměli své zástupce v zákonodárných sborech (s výjimkou krátkého období počátkem 70.let).

V prvních volbách v roce 1990 bylo zvoleno na zkrácené funkční období (1990-92) celkem **10 romských poslanců** do FS, SNR a ČNR. Při sčítání lidu v roce 1991, kdy mohli Romové poprvé deklarovat svou národnost, se v České republice přihlásilo k romské národnosti pouze 33 489 osob. Romská populace, jejíž počet se odhaduje v České republice na 200 až 300 tisíc osob, uvedla při sčítání národnost jinou (většinou českou), buď kvůli neidentifikaci se s vlastním etnikem nebo ze strachu před diskriminací (nejen fyzickou, ale i společenskou).

Po listopadové revoluci v roce 1989 získali Romové v Československu poprvé status národnostní menšiny, který jim zajišťoval specifická práva příslušníků národnostních menšin:

- právo na vzdělávání se v mateřském jazyce
- právo na zajištění vlastní kultury
- právo na šíření a přijímání informací v mateřském jazyce
- právo na užívání mateřského jazyka v úředním styku
- právo na sdružování na národnostním principu

- právo na účast zástupců menšin na řešení věcí, které se jich dotýkají

Brzy došlo k zakládání organizací i na jiném než politickém základu, především vznikala sdružení směřující k uchování a rozvoji romské kultury. Mezi takové patří Kulturní svaz občanů romské národnosti nebo Svaz romských autorů a spisovatelů, který začal vydávat původní romskou literární tvorbu. Vznikla Maticе romská - romské křesťanské sdružení, Nadace Dženo na obnovu a rozvoj tradičních romských hodnot, Společenství Romů na Moravě a při Helsinském občanském shromáždění (HCA) vznikla Romská sekce, která v Brně vytvořila Centrum Romů pro východní a střední Evropu. Postupně vzniklo množství regionálních občanských romských sdružení, která se věnují buď činnosti kulturní, sportovní, vzdělávací a nejčastěji všechny tyto aktivity spojují.

Byla vytvořena **romská periodika**: nejprve vycházel měsíčník **Lačo lav** (dobré slovo), později **Amaro lav** (naše slovo) a konečně **Amaro gendalos** (naše zrcadlo). V Brně vychází čtrnáctideník přinášející především politické informace - **Romano kurko** (romský týden). Romští aktivisté dosáhli založení **redakce romského vysílání na půdě Českého rozhlasu v Praze**, existoval romský **magazín Romale v České televizi**.

V roce 1991 bylo v Brně založeno **Muzeum romské kultury**, usilující dokumentovat historii a kulturu Romů v celistvosti. Dosud nemá k dispozici vlastní budovu, ale již je badatelské veřejnosti přístupná rozrůstající se muzejní knihovna obsahující romistickou i původní romskou literaturu. Pravidelně muzeum pořádá přednášky v rámci cyklu: Kdo jsou Romové, o práci muzea informuje jednou v roce vydávaný Bulletin MRK. V roce 1992 muzeum uskutečnilo v Brně velkou výstavu: Romové v Československu a od počátku roku 1997 realizuje putovní výstavu děl romských neprofesionálních výtvarníků s názvem *E luma romane jakhenca* - Svět očima Romů, jež sestává z muzejních sbírek.

Již od roku 1990 romské organizace pravidelně pořádají **festivally romské kultury**. V rámci festivalu - původně s názvem Romfest, nyní Romská píseň, se setkávají jednou v roce Romové z celé bývalé federace, a to příslušníci všech

romských skupin, podskupin i rodů. Tak se festival romské kultury postupně stává neoficiálním svátkem našich Romů.

Romské aktivity se však odehrávají stranou zájmu ostatní společnosti, a tak její většina zůstává prozatím o Romech jen nedostatečně informována. Také snahy neromských odborníků usilujících o popularizaci kultury Romů ztroskotávají na okraji zájmu veřejnosti laické i odborné. Od roku 1994 vychází velmi kvalitní **Časopis romistických studií Romano džaniben**. Zájemci o hlubší poznání romského etnika a jejich jazyka mohou využít možnosti studia na UK, kde v rámci Indologického ústavu vznikla **katedra romštiny a romistiky**, kterou vede patrně naše největší odbornice na dané téma **Dr. Milena Hübschmannová**. V Ústí nad Labem existuje při Pedagogické fakultě UJEP **Ústav pro studium romské kultury**. Na Pedagogické fakultě Univerzity J. A. Komenského v Olomouci probíhá už několik let přednáškový semestrální cyklus z romistiky. (Na Slovensku působí katedra romské kultury při Pedagogické fakultě v Nitře).

5.1 ROMSKÉ NEZISKOVÉ ORGANIZACE

Romové se angažují v neziskových organizacích na podporu příslušníků romské komunity v problematických oblastech, jako je například bydlení, zvýšení zaměstnanosti, aktivity na podporu vzdělávání romských dětí (i dospělých) a jejich aktivního trávení volného času a zaměřují se na rozvoj kultury Romů jako příslušníků národnostní menšiny, právní poradenství apod. Nejvíce aktivit občanských sdružení je orientováno na **volnočasové aktivity dětí**, které jsou chápány jako způsob prevence kriminality vznikající z nudy a nezájmu, a na kulturní aktivity Romů jako národnostní menšiny. Z vůdců těchto organizací se často rekrutují přirození a podporovaní reprezentanti Romů, neboť jak bylo zmíněno výše, aktivismus občanského sektoru často přispívá ke zlepšení situace Romů více, než reprezentace zájmů Romů ve státních strukturách. Aktivní participace na řešení konkrétních, drobných vlastních problémů i problémů komunit je mnohými z nich zdůrazňována jako klíčová ke zlepšení celkové situace a zvýšení sebevědomí Romů.

5.2 TRH PRÁCE A ROMOVÉ

Brzy po dosažení svobody dochází ve vzájemném vztahu Romů a ostatní společnosti k oboustrannému vystřízlivění. Dluhy minulosti se přechodem k tržnímu hospodářství velmi rychle projeví. Nekvalifikovaní Romové, často absolventi zvláštních škol, se ocitli mezi prvními nezaměstnanými a zůstali jimi dodnes. V této situaci jsou především v důsledku nedostatečného vzdělání, svůj díl viny však nese i skrytý rasismus soukromých zaměstnavatelů. Společenskou a ekonomickou transformací centrálně řízeného hospodářství na tržní se radikálně změnily **požadavky na trhu práce** v České republice. Základní změny v ekonomické oblasti, které ve svých důsledcích podstatně ovlivnily zaměstnanost romské populace, jsou následující:

- zpomalení až zastavení realizace velkých investičních celků, jako jsou bytová výstavba, průmyslové komplexy a dopravní stavby
- decentralizace velkých stavebních podniků na menší samostatné výrobní jednotky, rozpad umělých monopolních výrobních seskupení na života schopnější, které jsou v tržní ekonomice doprovázeny procesem seskupování na kvalitativně odlišném základě
- radikální útlum těžkého, zejména důlního, metalurgického a chemického průmyslu
- formování malých a středních podniků jak v sekundárním, tak i terciálním sektoru
- rozpad jednotných zemědělských družstev a jejich pomalá transformace do jiných ekonomických a právnických subjektů, totální rozpad státních statků
- změna orientace ekonomické sféry na trhy vyspělých evropských států, kde se uplatňuje svými poměrně kvalitními výrobky při nižších výrobních a mzdových nákladech
- ukončení mzdové nivelizace, vedoucí k rostoucímu oceňování kvalifikované pracovní síly

Všechny procesy probíhaly pod heslem „zeštíhlování ekonomiky“, tzn. mimo jiné i snižováním přezaměstnanosti, resp. uvolňováním přebytečných

pracovníků. Vývoj byl souběžně doprovázen deregulací cen potravin, nájemného a tepelných zdrojů a zavedením daně z přidané hodnoty. Zavedení nových systémů důchodového a sociálního pojištění a odvodů z vyplacených mezd zatížilo zaměstnavatele a zvýšilo jejich náklady na pracovní sílu. Rozvojem soukromého podnikání, zvýšením podílu terciálního sektoru, rozšířením bankovních, finančních a pojišťovacích služeb se obecně změnily požadavky na charakter pracovní síly:

- zvýšila se potřeba kvalifikovaných pracovních sil, a to zejména vyšších a středních kádřů
- snížila se potřeba méně kvalifikované a zastupitelné pracovní síly, tzn. nekvalifikovaných pracovních sil nebo sil s nízkou úrovní kvalifikace, která je postupně nahrazována výkonnější mechanizací nebo jedinou kvalifikovanější pracovní silou, dále se snížila potřeba méně kvalifikovaného obslužného personálu

Požadavky současného trhu práce na pracovní síly tak ve svých důsledcích vyřazují z trhu práce většinu příslušníků romské komunity a prohlubují následně jejich marginalizaci.

5.2.1 Největší handicapy příslušníků romské komunity na trhu práce

Romské komunity v České republice zasáhla ekonomická, společenská a politická transformace v poněkud specifickém a rozporném postavení, se kterým se velmi těžko vyrovnávaly:

- zesílila se jejich segregace a izolovanost způsobená jak postojem majoritní, značně nacionalistické společnosti k této cizí přistěhovalecké menšině, tak i dodržováním modifikovaných romských zvyklostí a tradic ze strany minority
- v poměrně krátkém časovém období se změnila situace na trhu práce, pod jejímž tlakem ztráceli Romové relativně dobré materiální a sociální zabezpečení ve srovnání s podmínkami slovenských osad

K největším handicapům příslušníků romské komunity z hlediska uplatnění na trhu práce patří:

5.2.1.1 *Nízká vzdělanostní úroveň*

Nízká kvalifikační struktura romského obyvatelstva je všeobecně známá, vyplývá z řady příčin, přičemž k nejdůležitějším patří: přístup tradiční romské komunity ke vzdělání jako takovému, neboť během staletí neumožňoval kočovný způsob života podmínky k jeho realizaci.

Kvalifikace Romů je velmi vzdálena požadavkům trhu práce a je nesrovnatelně nižší než kvalifikační struktura majoritní společnosti. Z údajů z roku 1990 aplikovaných na současnou dobu lze konstatovat, že 80–85 % romské populace kterékoliv věkové kategorie má základní vzdělání, a to ještě většinou získané ve zvláštních školách. Učební obory (z 80–90 % dvouleté), absoluuje úspěšně 8,4 % Romů, více mužů než žen, u vyučení je procentuální vyrovnanost. Poměr romských absolvoventů středních a vysokých škol je v rámci populace minimální, 1,2 % u středních škol a 0,3 % u vysokých škol při rovnosti pohlaví. Ve srovnání s většinovou populací je poměrně vysoký podíl osob bez vzdělání (5 %), přičemž u romských žen je dvakrát větší než u romských mužů.

V období přechodu na tržní hospodářství, které má požadavky na vyšší kvalifikační strukturu a na způsobilost provádět určité druhy odborných prací, se tento handicap – nízká kvalifikační úroveň – stal nejsilnějším důvodem (často nepostižitelně rasově zabarveným) k propouštění a nezaměstnávání velké části nekvalifikovaných osob romského původu.

5.2.1.2 *Neodpovídající pracovní morálka*

Rodiče a prarodiče současné romské populace v České republice žili po dlouhá staletí mimo majoritní společnost a pouze příležitostně se podíleli na celospolečenské výrobě. Pod patronací státu si zvykli na to, že mohou bezstarostným způsobem nakládat se svým zaměstnáním a mít na ně při nedostatku pracovních sil nereálné požadavky. Neschopnost setrvat delší dobu na jednom pracovišti vycházela patrně ze staletého způsobu kočovného života a byla trvale podporována třemi faktory:

- **Ekonomickými**, daným způsobem obživy, který byl realizován výkonem venkovských řemesel a pomocnými pracemi, jež předurčovaly pro romské rody přemítovat se od jara do podzimu do dalších lokalit.

- **Politickými**, kdy romské komunity byly trvale pronásledovány a vyhošťovány z různých území a států a daly se do pohybu, jakmile cítily jen zdánlivé nepřátelské ovzduší, které v nich vyvolalo strach z nebezpečí ohrožení života.
- **Socialistickými**, kdy si velké podniky navykly na časté beztrestné měnění pracovních míst a vytvářely k tomu podmínky tím, že tolerovaly absenci v práci nahrazením dovolené nebo neplaceného volna, aby se vyhnuly složitým administrativněrepresivním aktivitám.

5.2.1.3 Příjmová stránka

Příjmová stránka příslušníků romské komunity se vyvíjela podstatně odlišným způsobem než u ostatních obyvatel. Příjmy ze zaměstnavatelského poměru byly vždy doplňovány příjmy ze sociálních dávek, zejména přídavků na děti, které byly využívány i pro ostatní členy početných romských rodin. Příslušníci romské venkovské komunity byli navyklí přijímat odměnu za práci buďto v penězích, nebo v naturáliích okamžitě po vykonání nebo odevzdání své práce.

Nezaměstnanost Romů se dle lokalit pohybuje od 50 % až do 95 %. Základní otázkou při řešení problému nezaměstnanosti Romů zůstává **vzdělávání**.

5.3 VZDĚLÁVÁNÍ – ŠKOLSTVÍ

Romové mají ke škole velkou nedůvěru, která se přenáší na děti. Vzdelání jim nebylo nikdy moc platné a na to, aby někdo dělal uklízečku, kopáče nebo pobíral sociální dávky školy nepotřebuje. Již při nástupu romského dítěte do školy je nejdůležitější porozumění, respekt, komunikace a zejména zájem o problematiku namísto paušálního odsuzování. Existuje řada problémů, se kterými se romské dítě setkává při nástupu do školy. Jedná se zejména o chybějící zkušenosti s knížkami, papírem, tužkou z předškolního věku, nesamostatnost a nezvyklost řešit problémy individuálně (proto také bez zábran opisují) a také si z domu nepřinášejí schopnost resp. návyk učit se z paměti. Jedním z nejznámějších handicapů je také jazyková bariéra. Vzdelávání Romů z velké části zajišťuje stát prostřednictvím své sítě bezplatných základních,

zvláštních, středních a vysokých škol a učilišť. Ani stát však není schopen zabezpečit alespoň základní vzdělání pro všechny Romy (5 % je zcela bez školního vzdělání). Státní správa sice proklamuje snahu zabránit znevýhodňování romských dětí ve vzdělávacím procesu, žádná nařízení, která by tomu opravdu mohla zabránit, však nevydala. A tak je stále nadpoloviční většina romských dětí přerazována na zvláštní školy (většinou z mnoha jiných důvodů než nízké inteligence). Fakt, že tři čtvrtiny Romů nedosáhnou vyššího než základního vzdělání, pouhých 10 % středního odborného, alarmující 1 % středního a 0,3 % vysokoškolského, tuto diskriminaci jasně zviditelňuje. Situaci zatím markantně nezlepšily ani přípravné třídy, romští asistenti či speciální třídy s malým počtem žáků, protože nejsou dostupné na všech základních školách. Také bezplatnou docházku alespoň do třetí třídy mateřské školy se prosadit nepodařilo, takže školka zůstává nadále pro většinu Romů finančně nedostupná. Ze strany státu chybí jasná koncepce včetně opatření, které by ji pomohly prosadit v reálném životě. Již 12 let fungují v ČR nevládní organizace, které se snaží problematiku vzdělávání Romů monitorovat, informovat o ní veřejnost, lobovat v parlamentu za její zlepšení a především svou vlastní činností pomáhat vzdělanost zvýšit. Těmto organizacím se podařilo založit první romské střední školy, věnují se doučování romských dětí, rekvalifikaci dospělých, vzdělávání pedagogických pracovníků, organizování volnočasových aktivit, šíření informovanosti o romském etniku atd. Stát všechny tyto aktivity s vědomím vlastního selhání nemálo finančně podporuje – však se mu také všechny investice v budoucnu mnohonásobně vrátí.

Ačkoliv je snaha o změnu situace ve vzdělávání romských dětí deklarována na nejrůznějších úrovních, přece se zdá být zatím spíše formální. **Naše školství ještě romského žáka a jeho specifika nevzalo dostatečně na vědomí.** Stejně jako žáci ani učitelé dosud nejsou v průběhu přípravy na povolání učitele o tomto etniku dostatečně informováni. Následně dochází k tomu, že romské dítě není ve škole přijímáno **s pochopením a láskou**, a tak se u něj záhy vytváří k této instituci **negativní vztah**. Bezradnost učitelů v přístupu k odlišnému, a tedy i „problémovému“ naturelu romských dětí se odrazila a dodnes odráží v jejich **přerazování do zvláštních škol**. Tak se většinou mezi mentálně retardovanými neromskými dětmi ocitají děti romské, jejichž

nedostatečnost spočívá v oblasti **sociální**. Největší „chybou“ romských žáků je to, že přichází do prvních tříd **nedostatečně připraveni na školní výuku**. Později se projeví zase **nevyhovující domácí podmínky** pro plnění zadaných úkolů, stejně jako **absence spolupráce romských rodičů se školou**. Tento nedostatek by měly pomoci eliminovat zejména **nulté ročníky** na základních školách, případně **speciální třídy**, v nichž bude mít učitel spolu s **romsky hovořícím asistentem** prostor a čas na individuální práci s žákem. **Přeřazování „nepohodlných“ romských žáků do zvláštních škol neskýtá perspektivu řešení složité situace nedostatečně kvalifikovaných, a tedy i nezaměstnaných Romů**. Absolventi zvláštních škol si totiž odnášejí do dospělosti handicap v podobě omezených možností výběru budoucího povolání i snížené sebevědomí, jež nepřispívá k jejich pozitivnímu společenskému zařazení.

Pro učitele romských žáků by za dané situace mělo být prioritou **navázat kladný vztah s žákem**, aby měl možnost pocítit, že je ve škole vítán, neboť dříve tomu tak nebylo. Učitel musí **umět vysvětlit** ostatním žákům **důvody odlišnosti vzhledu i mentality romských dětí a nepřipustit jejich zesměšňování**. Pro učitele, který má skutečný zájem udržet romského žáka ve své třídě a něčemu jej naučit, je neméně důležité **vytvořit vztah oboustranné důvěry s rodiči žáka** tak, aby i v domácím prostředí mohla být podpořena autorita učitele, naopak na půdě školy, aby rodiče přenechali učiteli volné pole působnosti ve vztahu k dítěti.

Školní neúspěch je počátkem nekvalifikovanosti Romů i jejich deprivace v rámci majority a jednoznačně je dalším z **kriminogéních faktorů**.

5.4 BYTOVÁ PROBLEMATIKA

Pokusíme-li se stručně charakterizovat typický způsob bydlení Romů v České republice, můžeme říci, že většina romských rodin žije ve městech v obecních domech nebo (tam, kde ve větší míře byly domy navraceny při restitucích či obcí prodány) v činžovních domech soukromých majitelů. Vlastnické a družstevní bydlení se v jejich případě vyskytuje minimálně. Přeměna romské populace v populaci městskou proběhla zejména v poválečných letech, měla řadu příčin popsaných v odborné literatuře, měla však také řadu následků, které dodnes tvoří jeden z pilířů problémů soužití romské menšiny a majority.V

minulosti dostávali Romové převážně státní byty, většinou nižší kategorie v zanedbaných domech starší výstavby, jež v důsledku přirozeného přírůstku či přistěhování příbuzných podlehaly rychlému opotřebení. Po roce 1990 se však domy v historických částech staly komerčně atraktivními. Tito majitelé ze svých domů Romové vystěhovávali do náhradních bytů (obvykle horší kvality), anebo – při neexistenci či neprokazatelnosti nájemních smluv – i bez náhrady. Jini příslušníci romských komunit jsou vystěhováni z bytů pro neplacení nájemného a dalších poplatků spojených s bydlením. K cílenému vystěhování přikročily i některé obce, které přijímají služby podnikatelů, nabízejících odkoupení domu s břemenem nájemníku, kteří jsou poté vystěhováni do náhradního bydlení, většinou nevyhovujícího. Jindy obce samy pro dlužníky nájemného zřizují tzv. „holobyty“, ve kterých je však nájemné mnohdy vyšší než v ostatních bytech. Důsledkem těchto praktik vznikají na okrajích měst „romská ghetta“, a to i v těch městech, kde dříve příslušníci romských komunit žili rozptýleně. Tato ghetta jsou charakterizována kumulací problémů (nekvalitní bydlení, dluhy na nájemném, nezaměstnanost, zaskoláctví dětí, nízká hygienická úroveň okolí domu, gamblerství, prostituce, kriminalita, lichva apod.). Příslušníci romských komunit z těchto lokalit jsou zcela sociálně vyloučeni.

Jen málokterí Romové se dovedou dobře starat o byt, mají standardní sousedské vztahy, rádně platí nájemné a udržují pořádek i ve společných prostorách.

Romové se vyskytují mezi žadatelí o obecní byty více, než odpovídá jejich zastoupení v populaci, v lokalitách s vyšší koncentrací romských obyvatel tvoří třetinu až polovinu žadatelů a jejich podíl má tendenci růst. Romské domácnosti tvoří významnou část neplacící nájemného v určitých místech a regionech. Počet je vyšší než podíl Romů mezi nájemníky obecních bytů.

Obecná kritéria charakterizující sociální byt naše legislativa nezna, obce však v rámci svých možností mají k dispozici byty, které jsou v odvodněných případech přidělovány na základě sociální potřebnosti uchazeče.

5.5 OBLAST SOCIÁLNÍ PÉČE

Rómové se podílejí zásadním způsobem na všech opatřeních sociální politiky státu, přičemž oblast sociální péče ve vztahu k romské populaci není orgány sociální péče pojmána z hlediska příslušnosti klientely k národnostní či etnické menšině. Důvodem je skutečnost, že po listopadu 1989 je akcentován princip občanské rovnosti a ten vede k tomu, že v žádné právní normě týkající se sociální politiky není použit pojem „Rom“ nebo „romský“, a provádět jakékoliv selektivní sociální analýzy by bylo mimo zákon. Kromě toho byla zrušena evidence romských občanů, kterou před listopadem 1989 prováděly národní výbory, takže se můžeme opírat pouze o orientační demografický údaj ze sčítání lidu v roce 2001 (k romské národnosti se přihlásilo necelých 12 tisíc osob) a o neoficiální kvalifikované odhady, které hovoří, že v současné době žije v České republice okolo 200 tisíc Romů.

- V minulém období plnila sociální politika vedle určité koncepční role především roli sociální ochrany - roli záchranné sociální sítě, roli ochrany nízkopříjmových či jinak sociálně ohrožených skupin obyvatel. Opatření směřovala k pokrytí základních životních potřeb. Analýza údajů ze sčítání lidu však ukazuje, že romská populace doznala po druhé světové válce nejdynamičtější sociální vzestup ze všech sociálních skupin obyvatel - pravda z nízkého výchozího stavu. Přesto je její obecná sociální úroveň výrazně nižší než u ostatních obyvatel. Jde o příjmy, vzdělání a kvalifikaci, kvalitu bydlení, charakter a rozsah spotřeby atp. Tedy i úroveň minimálního krytí potřeb je nižší. A protože dnešní ukazatele životního minima byly koncipovány jako minimum pro sociálně vyšší úroveň, poskytuje části romských občanů peněžně garantované životní minimum relativně vyšší standard zabezpečení než předpokládal zákonodárce.

- Skutečnost, že stát poskytováním sociálních dávek zajišťuje životní podmínky občanům, má ale pro řadu příslušníků romské populace zásadní důsledky. Pobírání dávky, na kterou je nárok, je skutečně jedním z možných legitimních způsobů obživy. Motivace získat obživu cestou sociální dávky je značná a zcela pochopitelná. Pokud například životní minimum se třemi dětmi činí zhruba

17 000,- Kč a průměrný příjem se pohybuje okolo 9 000,- Kč, což na trhu práce pro Romy - obvykle nekvalifikovanou pracovní sílu – je nedosažitelné, často je dávana přednost být příjemcem sociálních dávek. Sociální opatření státu jsou v tomto případě zjevně demotivující a jsou takto chápána nejen státními úředníky, ale často i reprezentanty Romů. Proto jedním z navrhovaných opatření státu je nutnost novelizovat stávající systém poskytování sociálních dávek směrem k výraznější motivaci v uplatňování na trhu práce.

- Vzhledem k tomu, že ze strany státu sociální péče k Romům není cílený program, případ od případu se objevuje, že v prostředí romské komunity je motivace k získání zaměstnání minimální. Výrazná část romské populace tak reaguje na svou znevýhodněnou pozici na trhu práce bez profesní, odborné kvalifikace.

5.6 ROMSKÁ KRIMINALITA

Toto téma je velice populární a často slouží k paušálnímu odsuzování příslušníků tohoto etnika. Statistiky (pokud vůbec existují, spíše se jedná o odhady odborníků) ukazují že 20-30 % ekonomicky aktivní romské populace získává prostředky prostitucí, překupnictvím apod. Nejnápadnější podíl – 80% - mají Romové na loupežných přepadeních. Kriminalita romské mládeže se ve srovnání s *gádžovskou* odhaduje na několikanásobek.

Statistika, podobně jako praxe, je k Romům v něčem nespravedlivá. Romská kriminalita (i když velice častá) je drobná, jedná se většinou o přestupky méně závažné trestné činy, zatímco jeden mazaný *gádžo*, který vytuneluje několik milionů a uteče s nimi na Bahamy, takové pohoršení nevzbuzuje. Romové také často přestupují zákony z důvodů neznalosti. A *gádžo* díky svému lepšímu vzdělání a orientaci ve společnosti dokáže odhalení popř. trestu uniknout podstatně lépe než Rom. Konečně se řada zákonů pro Romy vůbec nehodí – jedná se například o pohlavní zneužívání, za které si řada z nich odpykává trest ve vězení. Toto etnikum dozrává pohlavně podstatně dřív a také dříve začíná pohlavně žít. Na souloži staršího chlapce se čtrnáctiletou dívkou nespátříje romská komunita nic závadného.

I přes všechny tyto polehčující okolnosti představuje romská kriminalita závažný problém. Jednak proto, že mravně a duševně ničí tento národ a pobyt ve vězení povahu vězně spíše zhoršuje než zlepšuje. Za druhé proto, že se celá romská komunita utvrzuje v tom, že být vězněm je normální a není na tom nic divného. A za třetí také proto, že vůči nim roste nenávist.

5.7 VZTAH MAJORITY K ROMŮM

Podle četných výzkumů veřejného mínění z poslední doby má u nás více než třetina obyvatel jednoznačně **negativní vztah k Romům**. Tento postoj však není dán pouze objektivními skutečnostmi, ale také **netolerancí k odlišnostem**, jež je ovlivněna především špatnou informovaností a neznalostí. Zejména sdělovací prostředky jsou společnosti dlužné v prezentaci nezkresleného obrazu Romů.

K netoleranci přistupuje i další negativní jev – xenofobie. Po 40 letech izolace našeho státu je to jev sice pochopitelný, ale nikoliv omluvitelný.

A konečně ve vztahu k Romům působí u nás také rasismus, který se projevuje zejména u příslušníků neofašistických bojůvek (skinheads apod.). Většina lidí se distancuje od rasistů, jedním dechem je však možno slyšet: „Já nejsem rasista, ale Romy nemám rád“. Takové tvrzení je zjevně dokladem uplatnění principu kolektivní viny, kdy jsou všichni Romové řazeni do jediného celku.

Negativní celospolečenské naladění existuje bohužel na všech vzdělanostních úrovních, nevyhýbá se ani státní správě a samosprávě, kde ve svých důsledcích umožňuje bujení skutečného rasismu. Subjektivní pohled na Romy zastávají i nezávislí soudci, jejichž rozhodování ve prospěch skinheadských útočníků se zejména v minulých letech stalo projevem určité zaujatosti. Rasistický podtext útoků lze mnohdy stěží soudně prokazovat, ale častěji se projevovала nechť tento motiv hledat. Pro dnešní dobu je příznačné, že nepřátelský postoj není směřován k jednotlivcům dopouštějícím se zavrženíhodných činů, ale k Romům jako skupině. V takové situaci dochází ke stigmatizaci všech, kteří se otevřeně hlásí k romské komunitě. Romští jedinci dosahující nadprůměrné vzdělanostní i sociální úrovně mají proto tendenci se ke svému etniku nehlásit,

aby se této nepříjemné celoživotní stigmatizaci vyhnuli. Přitom jako deklarovaní Romové by mohli být pro své etnikum jistě velkým přínosem, a tím i pro celou společnost.

Soubor mnoha různých otázek nějakým způsobem spjatých s životem Romů u nás byl a je stále nazýván romským problémem (za protektorátu se užívalo označení cikánský problém). Používání tohoto slovního spojení je však dnes již nevhodné i zavádějící. Spojuje totiž v sobě dva bloky dosti odlišných otázek, jejichž řešení by mělo probíhat více či méně nezávisle na sobě. První blok tvoří vztah Romů ke společnosti. Jedná se o otázky související s historicky determinovanou nízkou vzdělaností a sociální úrovní Romů. Druhým blokem je vztah společnosti k Romům, především narovnání deformací ve vztahu k Romům. Oba bloky mají společný cíl: plnoprávné integrování Romů do společnosti jako skutečných občanů tohoto státu, kteří plní veškeré povinnosti, ale mají možnost nikoliv jen „de iure“, ale i „de facto“ využívat i všechna práva z tohoto stavu vyplývající.

Výše uvedené otázky je třeba řešit nejen kvůli Romům samotným, ale především pro blaho celého státu. Je možno se ptát, **co získá naše společnost tím, že vyvine úsilí k integraci etnické skupiny Romů do svého rámce?** Odpověď je historicky ověřená: menšinové kultury přinášejí obohacení všem vyspělým demokraciím. V různorodosti totiž existuje lék proti homogenitě, která vede k ustrnutí. Romové jako nositelé kultury spjaté se starověkým orientem tuto šanci pro budoucí moderní českou společnost skýtají.

6 PRAKTICKÁ ČÁST

6.1 KONCEPCE ROMSKÉ INTEGRACE

KRÁLOVÉHRADECKÉHO KRAJE NA OBDOBÍ 2003 - 2007

Zpracoval: Jaroslav Šmíd, prosinec 2002

6.1.1 Romská otázka v České republice - Státní politika k národnostním menšinám

Jedním z problémů současné Evropy je hledání řešení a realizace cíle „spolužití v různosti“. Problematice vztahů mezi komunitami, vztahů mezi majoritou a minoritami a jejich řešení je díky velké migraci obyvatelstva v posledních desetiletích napříč evropskými zeměmi věnována značná pozornost. Také v České republice, která stojí před vstupní branou Evropské unie, se otázka vztahů mezi komunitami dostává stále více do popředí.

Vztah státní správy a samosprávných orgánů měst a obcí k národnostním menšinám vychází z **Konceptu přístupu vlády k otázkám národnostních menšin** z února 1994, kde je pojem národnostní menšiny vymezen jako společenství osob, které splňují současně následující znaky:

1. trvale žijí v České republice a jsou jejími občany
2. sdílí etnické, kulturní a jazykové znaky, odlišné od většiny obyvatel státu
3. projevují společná přání být považováni za národnostní menšinu v zájmu uchování a rozvíjení vlastní identity, kulturních tradic a mateřského jazyka
4. mají dlouhodobý, pevný a trvalý vztah ke společenství, žijícímu na území České republiky.

Naše společnost doznala po listopadu 1989 zásadní společensko politické proměny. Ta byla provázena řadou legislativních opatření, která směřují k přistoupení na standardy evropského práva. Koncem roku 1989 byla zrušena evidence Romů. Nová Ústava a přijetí Listiny základních práv a svobod poprvé v našich dějinách učinily skutečně rovné podmínky pro všechny občany. Od 8. 3. 1992 platí **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** včetně

řady doplňujících protokolů. V témže roce byla přijata **Evropská sociální charta** včetně tří doplňujících protokolů a **Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestání**. Od 1. 4. 1998 platí **Úmluva o ochraně národnostních menšin**.

6.1.2 Legislativní opatření

Z výše uvedeného vyplývá, že byla přijata řada legislativních opatření, jež zrovnoprávňují Romy a další národnostní menšiny s majoritní populací po všech stránkách. Na druhou stranu však došlo k rozpadu společenské péče směřující speciálně k řešení sociálních problémů Romů, a to v rámci liberalizace, demokratizace a sociální spravedlnosti. Větší část Romů tuto novou situaci nezvládá. **Uplatňování zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství ČR, dále též privatizace bytového fondu a tržní hospodaření s byty při obecném nedostatku levného „sociálního“ bydlení, jsou další faktory, které se výrazně dotýkají romské minority.**

Dosud nejkomplexněji se vláda ČR zabývala problematikou romské minority ve svém Usnesení č. 686 z 29. října 1997 ke Zprávě o situaci romské komunity v ČR.

K sociálně politickým faktorům a specifikům, které podstatně ovlivňují postavení romské menšiny, můžeme přiřadit následující:

- převážná část příslušníků patří mezi sociálně slabé vrstvy s nízkou úrovní kvalifikace
- formující se střední vrstva je slabá a její utváření naráží na řadu překážek
- existující střední a malá podnikatelská vrstva posiluje své postavení, ale většinou je její činnost závislá na veřejných zakázkách, zejména na finančních prostředcích z veřejných zdrojů
- nejednotná politická reprezentace, zastoupená několika vysokoškolsky vzdělanými Romy a státními úředníky romského původu - bez výraznější programové koncepce

- rozpory mezi usedlou a přistěhovaleckou romskou populací, vedoucí k intoleranci a nepřátelství uvnitř romské komunity
- snaha o asimilaci části tohoto etnika, které se z různých důvodů nehlásí k romské národnosti, ale převážně k české a slovenské, nepoužívá nebo již nezná romštinu a přijímá plně nebo částečně životní hodnoty majoritní společnosti.

Skutečnost, že za současného stavu nelze navrhnout další konkrétní zákonné úpravy vyrovnávacích postupů, však rozhodně nevylučuje jejich budoucí potřebu. Řešení problému historicky podmíněného znevýhodnění romské menšiny je dosud na samém počátku. Lze očekávat, že podněty k možným návrhům dalších zákonných úprav mohou přijít ze dvou zdrojů. Z nichž prvním je další postup práce pracovní skupiny pro vyrovnávací akce, vytvořené při Radě vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Tato pracovní skupina usilovně prověřuje a bude dále hledat konsensus ve sporných případech již zvažovaných zákonných úprav (např. usnadnění přístupu k veřejným zakázkám přijetím novely zákona č. 199/1994 Sb., o zadávání veřejných zakázek). Její zástupci za jednotlivé resorty budou rovněž navrhovat další vyrovnávací postupy, u nichž se může zákonná úprava posléze ukázat jako žádoucí. Druhým zdrojem podnětů budou zahraniční zkušenosti a mezinárodní spolupráce, a to zejména na úrovni Evropské unie. V odboru pro lidská práva Úřadu vlády působí v rámci programu PHARE 2000 po dobu jednoho roku předvstupní poradce Evropské unie (tzv. twinner), jehož pracovní náplní je mj. i spolupráce na přípravě dalších vyrovnávacích postupů a naplňování požadavků směrnice Rady Evropské unie č. 2000/43/EC ze dne 29. června 2000.

Z plnění požadavků této směrnice, která provádí zásadu rovného zacházení s osobami bez ohledu na rasový nebo etnický původ a po přijetí České republiky k Evropské unii se stane součástí jejího právního řádu, může vyplynout potřeba další zákonné úpravy vyrovnávacích postupů.

6.1.3 Demografické údaje

Při sčítání lidu v roce 2001 se k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc obyvatel České republiky. V České republice žilo podle odhadů zhruba

200 tisíc osob, které jsou (na základě svých antropologických rysů, způsobu života, postavení ve společnosti) považováni anebo sami sebe považují za osoby náležící k romskému etniku. Sami Romové mluví o 300 tisících osobách.

Z pohledu demografie se odlišnost Romů od ostatního obyvatelstva projevuje především ve věkové struktuře. Demografické stárnutí je v současné době charakteristické jak pro Českou republiku, tak i pro většinu evropského obyvatelstva. Naopak pro romskou populaci je typický vysoký podíl dětí na úkor starých obyvatel. Současná věková struktura Romů proto dává předpoklady budoucímu početnímu růstu tohoto etnika.

Královéhradecký kraj se dělí na 5 okresů - Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov. Po druhé fázi reformy veřejné správy bude obcí s rozšířenou působností 15. Celý kraj zahrnuje dohromady 448 obcí.

Počet obyvatel Královéhradeckého kraje je k 1.3.2001 554 348, z nichž evidovaných Romů (hlásících se k romskému etniku) 736, odhad skutečného počtu je zhruba 8 400, což je 1,5 % populace kraje.

okres	počet obyvatel	Romů	procento evidovaných	odhad
Hradec Králové	161 844	128	0,8	1 300
Jičín	78 193	85	1,4	1 100
Náchod	113 288	218	2,3	2 600
Rychnov/Kněžnou	79 335	195	1,5	1 200
Trutnov	121 688	110	1,8	2 200

Počet obyvatel a počet evidovaných Romů vychází z evidence ČSÚ k 1. březnu 2001. U evidovaných Romů zahrnuje pouze ty osoby, které se přihlásili k romské národnosti při sčítání lidu. Odhad počtu Romů v jednotlivých okresech vychází z úsudku romských poradců Okresních úřadů z konce roku 2001.

6.1.4 Zaměstnanost

Zprávu o výsledcích práce **Komise ministra práce a sociálních věcí** k realizaci opatření pro podporu zaměstnanosti skupin obtížně umístitelných na trhu práce se zřetelem na romskou komunitu vláda pravidelně vyhodnocuje. Tato

komise pracuje již více než tři roky. Často se setkáváme s pojmem **nepravá nezaměstnanost Romů**. Jde o cílenou registraci na ÚP z důvodu splnění podmínky pro vznik nároku na sociální dávky. Občan registrovaný na ÚP má státem plně hrazeno zdravotní a sociální pojištění. Tato nepravá nezaměstnanost se obtížně dokazuje, ale všichni víme, že k tomu v mnoha případech dochází. Tento model nevyužívají pouze Romové, ale i ostatní občané většinové společnosti.

Překážkou bránící integraci Romů na trh práce je to, že postrádají základní sociální a pracovní návyky. Zaměstnavatelé přijímají do pracovního procesu Romy většinou s velkou neochotou. Těžko pak mohou získat pracovní praxi. To je také důvod proč jsou vytlačeni na periferii pracovních sil. Neúspěšnost na trhu práce je přímým důsledkem neúspěchu romských dětí ve školách. Nedosáhne-li dítě potřebného vzdělání, je pochopitelné, že ani jeho pracovní uplatnění nebude pro většinu z nich uspokojivé. Nízká kvalifikační úroveň patří mezi největší handicapy, které trvale ohrožující romské příslušníky nezaměstnaností, což vede ke stále klesajícímu reálnému příjmu této komunity.

Současná kvalifikační struktura Romů je velmi vzdálena dnešním požadavkům trhu práce a je nesrovnatelně nižší než struktura majoritní společnosti. Vzhledem k nízkému pracovnímu ohodnocení, které jsou zaměstnavatelé Romům za jejich práci ochotni nabídnout, se nelze divit, že mnoho Romů dá přednost sociálním dávkám před pravidelnou mzdou. Romové obecně umí využívat systémy sociální ochrany, ale málo z nich chápe podstatu těchto výhod. Všichni víme o redistribuci zdrojů, které jsou vytvářeny příspěvky od ostatních občanů cestou plnění daňových povinností, což je pochopitelně příčinou kritiky a příjemce sociálních dávek diskredituje. Všechny cíle v oblasti zaměstnanosti lze iniciovat ve spolupráci s Úřadem práce v jednotlivých městech k vytváření programů zaměstnanosti s využitím pro **veřejně prospěšné práce** a tvorbě společensky účelných pracovních míst. Romští poradci by měli průběžně sledovat a využívat ty programy, ve kterých se mohou Romové uplatnit a které nevyžadují odbornou kvalifikaci.

Dalšími možnostmi jak zvýšit počet zaměstnaných Romů je zavádění daňových výhod pro zaměstnavatele (jako je tomu o občanů se změněnou

pracovní schopnosti), kteří zaměstnávají Romy, případně poskytnutí fixní částky za vytvoření a udržení pracovního místa. Poslední alternativou je přidělování některých veřejných zakázek přednostně romským organizacím.

Časté je také porušování Zákona o zaměstnanosti ze strany zaměstnavatelů. Občana romského etnika odmítnou již jen z toho důvodu, že je Rom, ale jako důvod uvedou, že místo je již obsazeno, přestože tento uchazeč splňuje požadavky pro přijetí do pracovního procesu. Tuto diskriminaci budeme řešit ve spolupráci s příslušnými Úřady práce, které mohou finančně sankcionovat zaměstnavatele.

6.1.4.1 Návrh řešení - zaměstnanost

Úřady práce nevidují speciálně romské uchazeče o zaměstnání. Musíme proto vycházet pouze z odhadů romských poradců. Dle jejich sdělení je mezi Romy zhruba 70% nezaměstnanost. Téměř 100% nezaměstnanost je v malých obcích. Hlavním důvodem je opět nízký či žádný stupeň vzdělanosti. Už dávno je pryč doba, kdy kopáčské a méně kvalifikované práce prováděli výhradně Romové. Příval levnějších pracovních sil především z bývalých republik Sovětského svazu romskou nezaměstnanost ještě zvýšil. Jednou z možností jak řešit tuto nezaměstnanost je spolupráce s městskými a obecními úřady ve vytváření veřejně prospěšných prací. Ke zvýšení zaměstnanosti Romů může přispět i právní poradenství v oblasti zaměstnanosti. Zaměstnání mohou získat nejen Rómové, ale i ostatní občané v případě nabytí nějakého či zvýšení současného vzdělání.

6.1.5 Charakteristika a problémy soužití

Praktické zkušenosti a výsledky průzkumů veřejného mínění dokládají, že značná část české veřejnosti vnímá Romy paušálně jako skupinu osob se zvýšeným sklonem ke kriminální činnosti, s nezájmem o legální práci, neschopných běžného stylu bydlení a soužití. Většinové procento Romů skutečně nese zmíněné znaky, nicméně paušalizující hodnocení zjevně postrádá zohlednění některých významných aspektů:

a) Obětí těchto paušálů se stává i ta část Romů, která k uvedenému negativnímu hodnocení nezavádá žádnou příčinu. Z hlediska fungování demokratického státu je třeba razantně zakročit proti všem případům, kdy se Romové setkávají s projevy diskriminace pouze na základě své příslušnosti (barvy pleti). Na obdobné zkušenosti, včetně rasově motivovaných útoků, narážejí Romové často například ze strany úředníků, majitelů restaurací, zaměstnavatelů i v každodenním životě. Tento přístup způsobuje permanentní frustraci. Nedůvěra vůči všeobecně deklarovaným společenským principům je potom zcela pochopitelná. Z důvodu **rasové diskriminace** Romové tak odcházejí do emigrace (Kanada, Austrálie, Velká Británie, ...)

b) Dalším faktem je absence poznatků většinové veřejnosti o nedávné historii Romů a nepřiznaná míra zavinění, kterou se na současném stavu Romů sama podílela. Téměř celá romská populace na území Čech a Moravy byla vyvražděna v období druhé světové války. Většina Romů, kteří zde v současné době žijí, pochází z tradičních osad na Slovensku. Do Čech přicházeli po válce v rámci organizovaných přesunů a částečně dobrovolně za příbuznými. Komunistický režim takto získával levnou pracovní sílu v řídce osídlené části pohraničí, aniž věnoval pozornost potřebě jejich adaptace na nové podmínky. Tito lidé se ocitli ve zcela neznámém industriálním prostředí velkých měst, které kladlo jiné nároky na styl bydlení (předtím osady, chatrče), na soužití atd. Stát přitom nevěnoval žádnou péči osvětě a výchově. Nahrazoval ji zcela nekonceptními postupy – přehlížením projevů nepřizpůsobivosti (např. devastace bytů a přidělováním nových), což většinová společnost vnímala velmi negativně. Následná restriktivní opatření situaci jenom zhoršovala. Školský systém nijak nezohledňoval odlišnost sociokulturního prostředí (jazyková bariéra). Násilné zásahy státu, které narušily přirozené vazby u Romů, se projevují i v současné době. Organizovaný rozptyl Romů do jiných míst byl vždy vnímán většinovou společností negativně, nikdo nechtěl a nechce bydlet vedle Romů!

Cílem bezkonfliktního soužití je spolupráce všech obyvatel ve sférách života společnosti a také na fungování státu a jeho institucí. Dalšími cíly je plná ochrana obyvatel před jakoukoliv diskriminací, zajištění rovné pracovní

příležitosti všech obyvatel, eliminace kolektivního i individuálního společenského vyloučení založeném na etnickém, národnostním či rasovém původu. Romská kriminalita je odlišná od české (*gádžovské*). Je převážně typu kapesních krádeží, krádeží kabelů, kovů, kol a všeho co se dá zpeněžit. Kriminalita je na prosté úrovni, hlavně ve sféře zisku finančních prostředků. Vzrostlá kriminalita je v oblasti prostituce, drog a podvodů v pracovním procesu. Jako jeden z možných návrhů řešení je větší spolupráce s Policií ČR, Městskými policiemi, romskými asistenty a poradci, především v oblasti prevence. V oblasti prevence se také podílí aktivně města, která jsou zařazena do součinnostního programu prevence ve městech, který je pod patronací Ministerstvem vnitra. V našem kraji to jsou Hradec Králové, Náchod a Trutnov.

6.1.6 Zdravotní péče

Je vhodné preventivně působit na výchovu Romů ke zdravému životnímu stylu a péči o své zdraví. Tento přístup se společností časem vrátí formou úspor na léčení a nemocenských dávkách, které souvisejí s nezdravým životním stylem (např. alkohol, drogy, nedostatečná péče o chrup, očkování atd.). Z hlediska mapování potřebnosti zdravotní péče o romskou populaci je nutné využít terénní pracovníky a jejich spolupráci se sociálními pracovníky a kurátory.

V roce 1997 vypsal Ministerstvo zdravotnictví mimořádný grant na téma „Sledování nutričního stavu romské dětské populace v České republice“. Cílem tohoto grantu bylo zmapování výživového stavu romských dětí v závislostech na jejich jídelníčku a návrh případné nutriční intervence. Z této studie vyplynul, že zdravotní stav příslušníků romských komunit je výrazně horší než u ostatního obyvatelstva. Tato skutečnost je podmíněna špatným socioekonomickým postavením Romů (stravovací návyky, nízká vzdělanost, nižší kvalita bydlení), ale sama k tomuto bludnému kruhu přispívá. Zhoršená zdravotní situace romské populace a častá nemocnost totiž způsobuje zaostávání dětí ve škole i častou pracovní neschopnost zaměstnaných dospělých, která je zaměstnavateli hodnocena negativně a vede často k stanovení změněné pracovní schopnosti jež tyto osoby dále znevýhodňuje na trhu práce.

6.1.7 Školství

Zásadní význam pro romskou komunitu má v naší zemi vzdělání. Většina problémů, především v sociální oblasti souvisí, přímo s nízkou či žádnou úrovní vzdělání. Již v prvopočátcích školní docházky se romství ke vzdělávání jeví jako sociální kategorie. Jen málo romských dětí navštěvuje předškolní zařízení, což se později projevuje v zařazování či přeřazování dětí do zvláštních škol. Ve zvláštních školách se mladá romská generace setkává jen s těmi neromskými dětmi, které jsou mentálně „pomalejší“. Zde lze hledat kořeny nízkého sebevědomí a nedostatečné motivace u romských dětí. Pokud je s dítětem od dětství zacházeno jako s jedincem podřadným, nemůže se z něj nikdy stát člověk sebevědomý a ambiciózní. V neromských dětech se pěstuje pocit, že oni-Romové, jsou něco horšího. U romských dětí se objevují pochybnosti o nich samých, pokles sebedůvěry a mnohdy i vznik touhy po mstě. Jednoduše, už ve školách se rodí v lepším případě předsudky, v případě horším zárodky rasové nesnášenlivosti, které se tak plně projeví v dospělosti. Odpovědnost za současnou praxi při zařazování romských dětí do zvláštních škol nesímá ze státu ani to, že s tím romští rodiče mnohdy souhlasí nebo si to sami přejí: **Stát je zodpovědný za zachování rovného přístupu ke vzdělání.**

Pokud by romské dítě bylo vzděláváno v normálních školách, respektováno učiteli i dětmi, mělo by možnost seznámit se s českou kulturou. Ostatní by mohli poznat kulturu romskou. Dítě by vyrostlo v sebevědomého člověka, který by si byl vědom své etnické odlišnosti, ale nevnímal by ji jako něco degradujícího. Proto je plnohodnotné vzdělání romských dětí jediné rozumné východisko ze současného neúspěšného soužití menšinové a většinové společnosti.

Děti jsou často vřazováni přímo do zvláštních škol především z důvodu traumatu školního neúspěchu na základní škole běžného typu. To vše ovšem za cenu snížených nároků na vědomosti, které v budoucnu sníží jejich pracovní uplatnění. Odhaduje se, že zvláštní školy navštěvuje kolem 80 % romských dětí. Toto množství s nízkou kvalifikací lidí a jen těžko uplatnitelných na trhu práce představuje do budoucna sociální problém. Jedinou možností jak tomuto trendu

předcházet je umožnit romským dětem dosáhnout plnohodnotného základního a následně středního vzdělání. Východiskem je zavádění nultých ročníků základních škol, nejen pro romské děti, ale pro všechny děti gramotně slabších vrstev. Svou pozitivní roli sehrává také osobnost asistentů na základních školách. K dalšímu zvýšení vzdělanosti Romů by přispěla možnost doplnění si základního či dalšího vzdělání dospělým Romům. Částky, které stát vloží do vzdělání teď, se již za několik let vrátí především snížením nákladů na financování nezaměstnanosti, sociálních dávek a řešení konfliktů.

6.1.7.1 *Situace v Královéhradeckém kraji*

V současné době je v Královéhradeckém kraji celkem 25 zvláštních škol, které navštěvují z velké části romské děti. Kromě okresu Jičín jsou školy zřizovány Královéhradeckým krajem.

Zvláštní školy v Královéhradeckém kraji

Okres	Počet škol	Počet žáků
Hradec Králové	4	368
Jičín	4	223
Náchod	8	342
Rychnov nad Kněžnou	3	164
Trutnov	6	306

(údaje z počátku školního roku 2002/03)

V oblasti vzdělanosti romských dětí se osvědčuje zavádění romských asistentů do škol (ať již základních nebo zvláštních). Tito asistenti mají význam pozitivního vzoru nejen pro dítě, ale i pro jejich rodiče, kterým jejich přítomnost přibližuje a otevírá školu.

Jako pozitivní se jeví zavádění nultých ročníků, které napomáhají adaptaci budoucích prvňáků na školní prostředí, které pro něj není poté tak stresující.

V rámci programu Podpora romských žáků středních škol bylo v období září-prosinec 2002 podpořeno 96 studentů ze škol v Královéhradeckém kraji. Dalších 21 studentů, z Královéhradeckého kraje, kteří byli podpořeni dotací, jsou studenti Romské školy sociální v Kolíně. V programu Podpora romských žáků v období leden-červen 2002 bylo takto podpořeno ze škol Královéhradeckého

kraje 69 žádostí. Prostředky byly určeny na úhradu těchto nákladů: školné, stravné, ubytování, školní potřeby a ochranné pomůcky. Oproti minulým programům v roce 2002 nelze z této dotace již hradit cestovné. Celková částka, kterou mohl získat student v každém kole, byla maximálně 5 000,- Kč.

6.1.7.2 *Návrh řešení - vzdělávání - školství*

Ve spolupráci s okresními, městskými a obecními úřady vytvářet nulté - přípravné ročníky, ve kterých by se děti připravovaly na přechod do prvního ročníku základní školy. Tyto přípravné ročníky vytvářet v rámci základních škol a ne pod školami zvláštními. V těchto třídách by měl být přítomen romský asistent, který vytváří spojnici mezi učitelem a rodinou již v prvopočátku vztahu žáka se školou. Připravit budoucí žáky tak, aby většina z nich byla schopna nastoupit do normálních základních škol. Podporovány by měli být také programy vstupu romských dětí do mateřských škol, které přispívají k rozvoji předškolní vzdělanosti dětí. Vzdělání Romů je totiž nejdůležitější součástí jejich začlenění. Vzdělání otevírá dveře k získání zaměstnání a uplatnění ve společnosti.

6.1.8 **Bytová politika**

Není znám počet Romů, kteří trvale bydlí v Královéhradeckém kraji, počty jsou pouze odhadovány. Údaje ČSÚ jsou z pochopitelných důvodů nepřesné. Poměr čísel mezi skutečně žijícími Romy na území kraje a Romy, kteří se hlásí otevřeně ke své identitě, je zcela zřejmý. Nemůžeme se tvářit, že Romové zde nejsou. Tento přístup by se rychle projevil v následujících letech a několikanásobně podražil.

Také značná nevstřícnost, akční pasivita a očekávání vyřešení vlastních problémů od majority je rysem, který se často projevuje u Romů včetně jejich sdružení, organizací a představitelů.

V podmínkách Královéhradeckého kraje je situace obdobná jako v jiných regionech České republiky. Časté dluhy na nájemném, energiích, znečištěné a zdevastované okolí, nadměrná hlučnost,... Tento problém je nutné řešit co nejdříve. Jednou z možností jsou aktivity, které směřují proti vzniku romských ghett.

Je nutné usilovat o koncepci místního rozvoje, která bude mít ekonomické nástroje k výstavbě bytů pro sociálně slabší vrstvy obyvatel, ne tedy jen pro ty, kteří jsou schopni se spolu se státem a samosprávou na financování výstavby podílet. Podíl romského obyvatelstva na výstavbě bytů je možný pouze ve formě aktivní účasti, těžko se dá předpokládat nějaká finanční spoluúčast.

Je třeba vše učinit co nejdříve, aby se z romských enkláv nestala uzavřená ghetta. V blízké budoucnosti se budeme setkávat s více etniky a učit se multikulturnímu soužití. Dnes je tento problém palčivý především v soužití s romskou minoritou.

6.1.8.1 Návrh řešení - bytová politika

V současné době je tento problém nejvíce markantní a těžko řešitelný. Romové se vlastním přičiněním dostávají do situace, kdy není možné jim již pomoci. Často neplatí nájem, elektřinu ani plyn, tím jim vznikají dluhy. Vlastníci domů jim proto dávají výpovědi – Romové tak přicházejí o byty a jsou nuceni se stěhovat do dražších ubytoven, holobytů či přistěhovávat k příbuzným, což vede ke vzniku ghett. Řešení této situace je možné jen tím, že ve spolupráci s orgány, které poskytují rodinám dávky sociální potřebnosti, dojde k dohodě o strhávání těchto částek přímo na účet majitele bytu, energetickým a plynárenským společností. Vše je způsobeno tím, že Romové neumí hospodařit s finančními prostředky. Jako vhodné a prospěšné se do budoucna jeví motivace ke stavebnímu spoření. Romská mentalita je však taková, že velmi málo z nich se naučilo uvažovat v delším časovém horizontu. Většina z Romů totiž preferuje přímou spotřebu než investici do budoucnosti.

6.1.9 Romské organizace

Účast široké občanské veřejnosti, tedy i romských a proromských nestátních neziskových organizací, které často znají nejlépe místní specifické problémy, možnosti řešení a dostupné zdroje, je nezbytnou podmínkou úspěšného zapojení Romů do většinové společnosti. Organizace je možno rozdělit na romské organizace (mající ve svém vedení převahu Romů) a organizace proromské (v jejichž vedení převažují Neromové). Většina **romských organizací** je

zaměřena na rozvíjení romského folklóru. **Proromské organizace** se nejvíce zajímají o vzdělávání, pomoc školám, vydávání časopisů, zvyšování kvalifikace a ochranu lidských práv.

Romské organizace začaly vznikat až po roce 1989 v souvislosti se změnou politického systému. Na rozdíl od většinové společnosti byli však Romové před možností formulovat a hájit své zájmy skrz občanská sdružení postaveni poprvé v historii. Až do té doby byli zvyklí sdružovat se podle svých rodin a příbuzenských vztahů. V čele těchto „sdružení“ stál vždy *vajda* (vůdčí osobnost), jehož autorita byla nevyvratitelná. Romové se nikdy neshromažďovali na základě stejných zájmů či v rámci jedné lokality. S přihlédnutím k uvedené skutečnosti lze vyzorovat několik základních problémů, se kterými se dnešní romské organizace setkávají.

a) Existence romské organizace většinou stojí a padá s hlavním protagonistou této skupiny (paralela s *vajdou*). V těchto organizacích se totiž nevytváří horizontální organizační struktura, ve které by mohl vedle vůdčí osobnosti zrát i její nástupce. Po odchodu vůdčí osobnosti organizace brzy zaniká. Pokud se přesto podaří některému členovi organizace vyniknout, dostává se s formální autoritou do konfliktu. Dvě výrazné osobnosti v jedné organizaci spolu nedokáží spolupracovat, pomlouvají jedna druhou u jiných neziskových organizací a ostatních partnerů. Tím, že nedokáží své osobní zájmy oddělit od zájmů, které mají jako organizace zastupovat, však nevědomky svou organizaci poškozují. Velká tendence české většiny generalizovat dále přenáší negativní zkušenost s jednou romskou organizací na celý neziskový romský sektor. Neschopnost spolupráce a nejistá doba existence mají zpětný negativní vliv na rozdělování finančních prostředků. Ti, kteří finančními prostředky disponují, je proto raději svěří do rukou organizacím neromského charakteru. To pravděpodobnost dlouhodobější existence romské organizace dále snižuje (opět se pohybujeme v začarovaném kruhu).

b) Romové mají sklon o každém problému dlouho diskutovat (tzv. *romský parlamentismus*). Cílem romské reprezentace však není zjistit během této diskuse názor většiny a vytvořit, s ohledem na něj, odpovídající řešení problému. Jde

pouze o to, aby masa potvrdila již existující názor reprezentace a přijala jej za svůj.

c) Mezi jednotlivými romskými organizacemi (které lze vnímat jako zástupce jednotlivých rodů) existuje vzájemná rivalita. Ta se projevuje verbálními útoky, vzájemným obviňováním a odmítáním spolupráce. Takové chování významně poškozuje romskou minoritu jako celek v očích většiny.

Skupina, která svými zájmy nedokáže oslovit většinové obyvatelstvo, má pouze jedinou možnost jak své zájmy prosadit - a to je právě skrze občanské iniciativy. Romové sami však tuto možnost (nejen ke shora uvedeným důvodům) stále nedokáží využít. Pro Romy je velice obtížné občanské sdružení založit, zaregistrovat, získat vstupní kapitál, psát výroční zprávy, vést účetnictví apod. Pokud se Romům přece jen podařilo vyloženě romskou organizaci založit, neměla dlouhého trvání, zejména díky tomu, že její členové nedokázali svým sponzorům zpětně vykázat, za co jejich peníze utratili a jak byly jejich projekty úspěšné. Všechny romské organizace však nelze „házet do jednoho pytle“, i mezi nimi existují takové, které úspěšně fungují již několik let, např. Nadace Dr. Rajka Djuriče, Matice Romská, Společenství Romů na Moravě atp.

Při porovnání romské a proromské organizace z hlediska schopnosti a spolehlivosti, hovoří vše ve prospěch proromských organizací. Tyto organizace jsou lépe řízeny, získávají více peněžních prostředků a dosahují lepších výsledků. Samotnými Romy jsou však přijímány jako určitý cizorodý prvek. Romové sami spíše dávají přednost vysloveně romským organizacím. Zároveň se však obávají toho, že by romská organizace, která získá větší sumu peněz, mohla tyto prostředky použít k podpoře úzkých zájmů své rodiny či lokality.

Situace v Královéhradeckém kraji

Téměř v každém budoucím pověřeném městě působí občanské sdružení (viz situace v jednotlivých okresech), které se věnuje především dětem. Jejich zaměření je většinou sportovní, kulturní a vzdělávací činnost. Děti při těchto akcích poznají předměty a jevy, se kterými by se s rodiči jen těžko setkali.

6.1.10 Metodické vedení a vzdělávání

6.1.10.1 Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity

Systémem metodického vedení a koncepce vzdělávání koordinátorů romských poradců v oblasti veřejné správy a sociální práce byla pověřena **Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity**. Tak vyplynulo z rozhodnutí zástupců ministerstva práce a sociálních věcí, ministerstva vnitra a zástupce zmocněnce vlády pro lidská práva.

Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity vytvořila v 1. čtvrtletí 2002 čtyři výbory. Názvy výborů napovídají o tom jak je který výbor zaměřen, ovšem do počátku prosince se dva z nich ještě ani nesešly !

Výbor pro aktualizaci koncepce romské komunity – předsedou je Ing. Karel Holomek

Výbor pro spolupráci se samosprávami- předsedou Anna Cínová

Výbor pro dotační politiku – předsedou Jan Balog

Výbor pro metodické řízení romských poradců, asistentů a koordinátorů – předsedou Ivetta Millerová

6.1.10.2 Romský koordinátor krajského úřadu

Hlavní úlohou Krajského koordinátora je metodická, koordinační a kontrolní činnost vůči romským poradcům a asistentům, působícím v současné době při okresních úřadech. Dalšími úkoly jsou: navrhování informací a doporučení pro orgány kraje, pro vládu nebo pro ústřední správní úřady k zajištění potřeb romské komunity. Zejména v oblasti zaměstnanosti, sociální oblasti, bydlení, péče o zdraví, školství a kulturního života. Spolupráce s ostatními odbory krajského úřadu, romskými poradci, asistenty a poradními sbory pro integraci romské menšiny a další etnické skupiny na okresních úřadech s romskými komunitami v kraji, s regionálními nevládními organizacemi a občanskými sdruženími při řešení vztahů mezi majoritou a romskou minoritou, při přípravě rozvojových programů kraje a programů sociální prevence. Spolupráce s Radou vlády pro záležitosti romské komunity při metodické, koordinační a kontrolní činnosti vůči romským poradcům. (Usnesení vlády č. 781/2001)

6.1.10.3 Romští poradci a asistenti okresních úřadů

Romský poradce má fungovat jako prostředník mezi úřady (státní správou i samosprávou) a Romy. Jeho činnost je zaměřena na zprostředkování komunikace a omezování komunikačních bariér. Udržuje styky i s nestátními organizacemi, jejichž činnost se dotýká zájmů a cílů romských společenství. Spolupracuje se školami, které navštěvují romské děti. Na základě získaných informací spolupracuje s obecními samosprávnými orgány a s orgány státní správy, na programech rozvoje obcí, měst a okresu, kde zastupuje zájmy Romů. Napomáhá hledání konsensu mezi požadavky majority a reálnou situací místních romských společenství, účastní se na vytváření a uskutečňování programů sociální prevence. O svých jednáních a zjištěních vede evidenci, na jejímž základě je možnost popsat současný stav romské komunity v okrese. Snahy obcí o přijetí romských společenstev obcemi, posuny ve vztazích mezi Romy a majoritní společností. (Usnesení vlády č. 686/1997)

V případě velkého zastoupení Romů v okrese je umožněno zřizovat funkce **romských asistentů**. Na každých 1 500 Romů by měl připadnout jeden asistent. Romský poradce by pak zároveň fungoval i jako koordinátor romských asistentů na úrovni okresu. Náplní práce asistenta má být přímá komunitní sociální práce, sběr informací a osvětová činnost mezi majoritou a minoritou v dané lokalitě.

Návrh řešení - sociální oblast

Ve větších romských komunitách napomáhat především Městským úřadům ve vzniku terénních pracovníků (nejlépe z řad Romů), kteří budou prostředníky mezi romskou komunitou a úřady státní správy či jakýmkoliv institucemi. U rodin, které pobírají sociální dávky (dorovnání do životního minima) iniciovat městské a obecní úřady pro převádění části dávek přímo - majitelům domů, energetickým, vodárenským a plynárenským společnostem (tzv. zvláštní příjemce dávky), čímž se předejde neplacení a následným dluhům na těchto službách.

6.1.10.4 Reforma veřejné správy

Druhá fáze reformy veřejné správy předpokládá, že na obce s rozšířenou působností přejdou povinnosti z okresních úřadů, tzn. i pravomoc a úkoly

romských poradců. Znamená to, že by se měl zvýšit i počet romských poradců, a to v Královéhradeckém kraji z 5 - Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Trutnov na 15 – Hradec Králové, Nový Bydžov, Jičín, Hořice v Podkrkonoší, Nová Paka, Náchod, Broumov, Jaroměř, Nové Město, Rychnov nad Kněžnou, Kostelec nad Orlicí, Dobruška, Trutnov, Dvůr Králové nad Labem a Vrchlabí.

Činnost kontrolní a závazně koordinační může být plněna pouze za předpokladu, že tyto činnosti budou vymezeny jako přenesená působnost vykonávaná krajským úřadem ve vztahu k obcím s rozšířenou působností (tzv. III. typu). V samostatné působnosti podle platné právní úpravy nemůže být mezi orgány kraje a obcemi vztah nadřízenosti a podřízenosti a činnost krajského koordinátora romských poradců tak vůči obcím (a jeho zaměstnanci – romskému poradci) bude pouze metodická a doporučující, ale zároveň nutná aktivní a iniciativní.

V praxi to znamená, že obec není povinna vytvářet místa pro romské poradce a romské asistenty a bude pouze na uvážení místní samosprávy, zda tato místa vytvoří a zda bude spolupracovat s krajským koordinátorem romských poradců. Jediný zákon, který upravuje povinnost obce zřídit výbor pro národnostní menšiny, je zákon č. 128/2000 Sb., o obcích v platném znění, v § 117, odst. 3), kde se uvádí: „Obec, v jejímž územním obvodu žije podle posledního sčítání lidu alespoň 10 % občanů, hlásících se k národnosti jiné než české, zřizuje výbor pro národnostní menšiny. Členy tohoto výboru jsou i zástupci národnostních menšin, pokud je deleguje svaz utvořený podle zvláštního zákona, vždy však příslušníci národnostních menšin musí tvořit nejméně polovinu všech členů výboru.“ Zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, bylo také sníženo procento u obecních úřadů z 10 % na 5 %. Takto zákonem daný počet obyvatel jedné národnostní menšiny však splňuje jen málokterá obec.

Do ukončení platnosti zákona o okresních úřadech (k 31. 12. 2002) bude tedy nutné vymezit chybějící speciální právní úpravu postavení a působnosti orgánů krajů a obcí na dotčeném úseku, nejlépe jako přenesenou působnost.

„Potvrdilo se, že řízení činnosti okresních poradců při metodickém řízení z ústřední úrovně je neuspokojivé a nekomplexní“ (Usnesení vlády č. 686 ze dne 29. 10. 1997 Ke zprávě o situaci romské komunity v ČR a k současné situaci v romské komunitě). Potřebu koordinace činnosti si vynucuje praxe, kdy na základě spontánnosti i a aktivity romských poradců se řeší dílčí cíle na úkor cílů formulovaných ve vládní koncepci, které nebylo možné personálně zabezpečit. Specifika každého kraje při řešení romské problematiky si vyžaduje i specifický přístup, např. zohlednění geografických, populačních a demografických kritérií.

6.2 SITUACE ROMSKÉ MINORITY V JEDNOTLIVÝCH OKRESECH

6.2.1 Hradec Králové

Romský poradce: Bc. František Kotlár (úvazek 0,4)

Mgr. Leona Sedláková (koordinátorka národnostních menšin - úvazek 0,2)

Na území okresu je zhruba 1300 občanů romské národnosti, při sčítání lidu se však k romské národnosti přihlásilo jen 128

Romské komunity

Hradec Králové – Okružní ulice

V této ulici žije asi 200 Romů, kteří nemají vžitě základní hygienické potřeby. Nepořádek je v celé ulici. Byty jsou městské, často dochází k neplacení nájemného. V domě sídlí také K Centrum a pracoviště Městské policie. Sídlil tam také romský klub – nízkoprahové zařízení (o.s. Salinger), které bylo z důvodu vydání demoličního výměru uzavřeno.

Hradec Králové – Za Škodovkou č.156

Zde je soustředěno asi 40 občanů romské národnosti. Dům patří realitní kanceláři Skala. Opět dochází k neplacení nájemného a elektřiny ze strany nájemníků.

Třebechovice – U Pivovaru, Nad poštou, U Řeky

Zde došlo k dohodě s Městským úřadem, který nájemné a další částky spojené s bydlením odvádí formou zvláštního příjemce dávek přímo těmto organizacím.

Nový Bydžov

Zde není žádná větší komunita i přesto, že ve městě bydlí zhruba 200 Romů, bydlí rozloženi v celé oblasti města a nevzniká tak Romské ghetto.

Smiřice – Zderaz

Byt patří pozemkovému fondu, který ho v současné době odprodává nájemcům. Zde je situace nejhorší, občané žijí i v obytných buňkách.

Školství

Zvláštní školy jsou na okrese tři – Hradec Králové, Nový Bydžov a Smiřice

Nultý ročník je pouze jeden v Hradci Králové ve Speciálním školním centru. Tento ročník navštěvuje 12 romských dětí. V této škole působí **asistentka**

Jana Ciroková

Romský asistent Štefan Bužo je zaměstnán ve Zvláštní škole v Novém Bydžově.

Sdružení napomáhající Romské integraci:

Občanské sdružení **Romano Ilo** - Třebechovice pod Erebem - Jan Joška.

Olaši hradeckého kraje – Barato – Petr Rafael – Dvorská 500, Hradec Králové

Feder Roma - Regionální sdružení olašských dětí a mládeže – Hradec Králové - Pavel Rafael

Sdružení pro romskou vzdělanost – Nový Bydžov - Zdeněk Mital

Dživipen – Hradec Králové - Rudolf Svoboda

Občanské sdružení **Úsvit** - Hradec Králové - Petra Horváthová

Občanské sdružení **Salinger** – Hradec Králové 12 – Milan Šveřepa

Poradní sbor

Při okresním úřadu Hradec Králové se schází pravidelně 4× do roka. Členy sboru jsou zástupci referátu sociálních věcí Okresního úřadu, Policie ČR, městské policie, Úřadu práce a 3 Romové – pánové Grejcar, Duna a Horváth.

6.2.2 Jičín

Romský poradce: František Čakurda od března 1999 (referát sociálních věcí)

Na okrese Jičín je zhruba 1100 občanů romské národnosti, z nichž se v posledním sčítání lidu hlásilo k romskému etniku 85. Jedná se většinou o starousedlíky.

Zaměstnanost

Nezaměstnanost se pohybuje mezi 60-75 %. Romští podnikatelé podnikají především v oborech: stavební a kopáčské práce. Jedná se o malé firmy. Především Romové z Hořic mají živnostenský list v oboru nákup a prodej zboží za účelem jeho dalšího prodeje. Téměř 100% nezaměstnanost je v malých obcích. Důvodem je to, že v místě bydliště nejsou pracovní příležitosti, ovšem i neochota Romů dojíždět za prací do větších měst, protože se jim to finančně nevyplatí. O rekvalifikace ze strany Romů není velký zájem. Jako důvod uvádějí, že stejně neseženou práci v oboru. Dalším důvodem je to, že rekvalifikační kurzy probíhají mimo okres.

O možnosti vytvoření romského terénního pracovníka nebyl ze strany obcí zájem. O veřejně prospěšné práce není příliš zájem jak ze stran obecních úřadů, tak i ze strany Romů. Starostové obcí tvrdí, že mají špatné zkušenosti se zaměstnáváním těchto osob. Důvodem je neodvedení požadované práce a nutnost neustálého dozoru. Romové tyto práce odmítají z důvodů finančních.

Se starosty pověřených obcí bylo jednáno o možnosti přidělování veřejných zakázek do 100 000 Kč pro romské firmy, nebo pro firmy, které zaměstnávají Romy. Problém spočívá v tom, že romské firmy, které by se mohly o tyto zakázky ucházet na okrese, nejsou nebo o takové zakázky nemají zájem.

Romské komunity:

Jičín – Židovská ulice č. 100

Lidová ulice

Do těchto domů jsou sestěhováni sociálně slabší rodiny z důvodů nízkého nájmu, ovšem na úkor kvality bydlení.

N. Paka – Zde je největší rod Šamků, který v počtu asi 20 lidí obývá jeden byt.

Hořice v Podkrkonoší – Zde žije kolem 160 romských obyvatel. Soustředěny jsou především do lokality „Karlovka“ v severní části náměstí Jiřího z Poděbrad. Přímo v centru života romských obyvatel začalo ROS děti a mládeže budovat komunitní centrum.

Sylvárův Újezd, Libáň, Řeheč

Komunity na vesnicích, kde v jednom rodinném domku žije i více rodin. Ze Slovenska se přistěhovávají další vzdálení příbuzní. Již nyní jsou přistavovány k rodinným domkům dřevěné chatrče.

Romská občanská sdružení

V *Hořicích v Podkrkonoší* působí **Romské občanské sdružení ROS** jehož představitelem je Pavel Horváth. Sdružení organizuje každoročně začátkem srpna festival „Bašaviben“ - Přehlídku romských hudebních a tanečních souborů, kterého se účastní účinkující nejen z Královéhradeckého kraje. Počet návštěvníků festivalu je několik stovek. Sdružení dále organizuje romské zábavy, dětský den a besídky pro děti. V průběhu roku 2002 získalo za symbolický pronájem od města prostory v lokalitě „Karlovka“, kde členové sdružení nyní vytváří ze sklaových prostor komunitní centrum.

V Hořicích dále aktivně pracuje zástupce **Výboru pro odškodnění romského holocaustu** (VPORH) Čeněk Růžička, který napomáhal k vytvoření pomníku obětem romského tábora v Letech u Písku. Jak už z názvu organizace napovídá, hlavní činností je odškodnění Romů, kteří nejen prošli koncentračními tábory, ale i těch, kteří se z důvodů hrozby rasové perzekuce museli před nacisty ukrývat.

V Jičíně se o romské děti stará **Občanské sdružení romských dětí a mládeže města Jičína**. Představitelem sdružení je Alena Rudolfová. Hlavní činností je práce s dětmi a mládeží, pořádání jednorázových akcí – vánoční besídky, poznávací výlety, zájezdy. Městský úřad přislíbil prostory pro občanské sdružení.

Představitelem **Občanské sdružení Romů Kopidlenska** je Igor Berko. Jako hlavní činnost OS je sportovní činnost. Město zajistilo pro sdružení zdarma pravidelný pronájem tělocvičny. Ze strany sdružení však nebylo této nabídky využito.

Letní tábor

V loňském roce pořádal Okresní úřad týdenní tábor pro romské rodiny, kterého se zúčastnilo 6 rodin s dětmi. I v letošním roce Okresní úřad uspořádal tábor také, tentokrát nejen pro romské, ale i pro sociálně slabé rodiny.

Bytová politika

V okrese Jičín je nedostatek nájemních bytů pro sociálně slabší rodiny. Do této skupiny patří většina romských rodin. Zrušením státní výstavby nájemních bytů se tato věc přenesla na města a obce, které však nové byty nestaví, a když tak pouze se spoluúčastí budoucích nájemníků. Jejich spoluúčast však činí více jak 100 000,- Kč. Menší obce podporují soukromou výstavbu pomocí státních dotací na obnovu a údržbu stávajícího bytového fondu. Z těchto dotací poskytují výhodné půjčky vlastníkům nemovitostí.

Poradní sbor

Poradní sbor pro integraci romské menšiny a dalších etnických skupin v okrese Jičín byl vytvořen dne 4. 10. 2000. Členy sboru jsou: zástupce referátu sociálních věcí, romský poradce, zástupce zdravotnického referátu, zástupce Úřadu práce, zástupce školského referátu, zástupce Okresního ředitelství policie, zástupce městských úřadů Jičín a Hořice v Podkrkonoší a zástupce Romské občanského sdružení Hořice v Podkrkonoší.

Školství

Předškolní zařízení navštěvuje zhruba 50 % všech dětí. Problémy, které znemožňují návštěvu dětí mateřských škol jsou – doprava (většina MŠ není v místě bydliště) a to, že rodiče nemají na zaplacení stravného či pobytu dětí v MŠ.

Zvláštní školy jsou na okrese 4 – Jičín, N. Paka, Hořice v Podkrkonoší a Libáň.

Žáci, především z hořických rodin, které nemají finanční problémy, dosahují dobrých výsledků i na základních školách.

Na středních školách je 25 romských studentů, z toho 5 na středních školách s maturitou.

O zavádění nultých ročníků se neuvažuje. O vytvoření míst **romských asistentů** na školách není ze strany škol zájem. Na střední romské škole v Kolíně studují dva studenti. Jeden formou denního studia a jeden formou dálkového studia.

Vztah Romů ke vzdělání se pomalu zlepšuje. Příkladem jsou děti z Hořic, které po dokončení povinné školní docházky nastupují do učebních oborů či středních škol.

6.2.3 Náchod

Romská poradkyně: Bc. Petra Lapáčková (od října 2001)

Romská asistentka Jarmila Šenková (od července 2002)

Na okrese Náchod se v při posledním sčítání lidu přihlásilo k romské národnosti 218 osob, skutečný stav je však zhruba 2600.

Na dvou školách pracují **romské asistentky** - v Hronově ve zvláštní škole to je **Ester Galbová** (od 1.9.2002). Na této škole je 30 žáků, z toho 18 dětí romského etnika. V Náchodě – Speciální škole J. Zemana působí od 1.9.2002 **Marie Balážová**.

Na Zvláštní škole Broumov – Nová Ves byl vytvořen občanským sdružením Začít spolu přípravný ročník, který navštěvuje zhruba 10 dětí. Romský asistent pracuje při ZvŠ Náchod a při ZvŠ Jaroměř.

Poměrně masová bezplatná distribuce materiálů propagující romskou kulturu proběhla v minulých třech letech. Pedagogům byly distribuovány publikace s romskou historií, nahrávky romských písní, romské pohádky pro děti. Potřebné jsou dle vyjádření ředitelů škol vzdělávací kurzy z oblasti multikulturní výchovy, přístupu ke vzdělávání a výchově Romů a jejich začleňování do běžného kolektivu.

Z pohledu demografického a geografického se proces integrace romské komunity jeví jako nejobtížnější ve 3 lokalitách okresu; jedná se o: Náchod, Broumov a Jaroměř.

Vzhledem k odlišným principům, na kterých je romská rodina postavena, nedochází prakticky k zásahům ze strany sociálních pracovníků v důsledku rozpadu rodiny, přesto je velká pozornost věnována rodinám s dětmi z důvodu výchovných problémů a trestné činnosti dětí.

Problémové lokality:

Náchod

Babí

Šafránice

„Kašparák“

Broumov

Jaroměř

Sdružení pracující s romskou populací:

Kálobílá – Náchod - Ferdinand a Marika Balášovi

Sdružení Romů v Náchodě – „Čilágos“ – Náchod – Emila Baláz a Olga Vnadová – Hálkova

Se všemi – Náchod – Staré Město – Pavel Varga

Regionální OS Romů města Náchod – Náchod - Vladimír Galba

Začít spolu – Broumov - Božena Danihelová

Občanské sdružení Romů a národnostních menšin – Jaroměř – Josefov – Rudolf Polák

Sdružení broumovských Romů – Broumov - Jaroslav Baník

SK Roma – sportovní klub - Náchod

Jdeme dál životem – Broumov - Štefan Mucha

V letošním roce byli vytvořeny **dvě místa terénních pracovníků** v nejhroženějších lokalitách Jaroměř – Josefov a Náchod. Tito pracovníci nastoupili 1. března. Placeni jsou z finančních prostředků Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity.

6.2.4 Rychnov nad Kněžnou

Romský poradce: Bohuslav Matys od 1.1.2002 (referát sociálních věcí)

Romský asistent: Gustav Tancoš – působí v lokalitě Pelclovo nábřeží Rychnov nad Kněžnou již rok. Zaměstnán je pod Okresním úřadem a placen je z grantu Rady vlády.

Na okrese Rychnov nad Kněžnou je zhruba 1400 občanů romské národnosti, kteří jsou většinou starousedlíky. Nezaměstnanost mezi Romy se odhaduje kolem 90 %.

Romští podnikatelé podnikají především v těchto oborech: stavebnictví, pokrývačské, natěračské, zednické a kopáčské práce. Jedná se většinou o malé firmy zaměstnávající několik osob. Těžká je motivace občanů k práci, protože když jeden z rodiny dělá, tak se příjem rodiny nezvedne. Městský úřad Rychnov nad Kněžnou zaměstnává v současné době na veřejně prospěšné práce 5 osob romského etnika, přes léto je tento počet 15-20.

V Rychnově nad Kněžnou působí **Občanské sdružení Romů Rychnovského regionu**. S dotací městského úřadu vznikl klub „KAM“, zřizovatelem je občanské sdružení Via Comoda. V klubu se děti scházejí každé úterý od 14.30 do 17.00 hodin. Náplní činnosti jsou různé hry, pomoc s domácími úkoly, kulturní a společenské vzdělávání.

Občanská sdružení pořádají pro děti víkendové pobyty, dětské dny, vánoční besídky. Dalšími aktivitami je dětská **taneční skupina Kale** a hudební skupina.

Okresní úřad uspořádal ve vestibulu budovy v květnu čtrnáctidenní „Putovní výstavu romské historie“, součástí vernisáže bylo vystoupení romské hudební skupiny. Tuto výstavu měli možnost zhlédnout v září také občané Dobrušky.

Městský úřad Rychnov nad Kněžnou pořádá akci nazvanou „Čistý les“- Romové vyčistí les, město jim za tuto bezplatnou činnost poskytne zdarma dřevo z úklidu lesa.

V Dobrušce působí aktivně dva kluby. První se jmenuje **Občanské sdružení Olašských Romů**, který se věnuje především tanečním a ručním pracím. Druhé je **Lovlo khosmo** (paní Heráková)

S dotací městského úřadu uspořádávají občanská sdružení jednodenní akce především pro děti a mládež.

Rodiny, které jsou dopláceny dávkami do životního minima zpravidla nemají problémy s placením nákladů na bydlení - úhrady jsou hrazeny z těchto dávek. Občané, kteří žijí nad hranicí ŽM, často neplatí nájem a následně jsou na ně podávány žaloby na vystěhování z bytu pro neplacení nájemného.

Romské komunity:

Rychnov nad Kněžnou- Pelcovo nábřeží

Zhruba 90 osob žije ve dvou velkých domech v místnostech většinou 1+1. Problém je především v množství sociálních zařízení, které jsou společné pro tři bytové jednotky. Majitelem domů je město Rychnov nad Kněžnou, spravuje ho realitní kancelář. Občané platí nájemné za 1+1 zhruba 2500,- Kč (včetně energie). Na nájemném mají dluh jen výjimečně, a to do výše 20 tisíc korun. Mají však domluven splátkový kalendář.

Kostelec nad Orlicí – Kasárna

V bývalých kasárnách je provizorně ubytováno asi 70 občanů. V těchto prostorách se ocitli z důvodů nevyhovujícího bydlení (na jejich předchozí byty byl vydán demoliční výměr). Bydlení mají na dobu určitou (nemají tam hlášen ani trvalý pobyt). Nedávno byla nainstalována centrální plynová kotelna. Očekává se však problém s následným placením plynu. Dříve byl problém s placením společné energie.

České Meziříčí – Osvobození 315

V jednom objektu bývalého cukrovaru žije 150 obyvatel. Majitelem je jeden Róm, který objekt koupil společně s nájemníky.

Dobruška – Pulická cihelna

V jednom domě v dřívější cihelně žije zhruba 80 občanů (romské i české národnosti), jedná se především o olašské Romy.

Záměl

Malá Čermná – Čičová

Rychnov nad Kněžnou - Lipovka – Karolín

Zhruba 5 rodin bydlí v nemovitostech majetku hraběte Kolowrata, z dávek doplácených do ŽM se hradí náklady na bydlení

Poradní sbor

Poradní sbor pro integraci romské menšiny a dalších etnických skupin v okrese Rychnov nad Kněžnou se poprvé sešel dne 12.12.2000. Členy sboru jsou: vedoucí referátu sociálních věcí, romský poradce, pracovnice péče o rodinu a děti, ředitel ZŠ, zástupce Úřadu práce, zástupce školského referátu, zástupce Okresního ředitelství policie, zástupce městského úřadu a zástupce romské komunity.

Školství

Zvláštní školy jsou na okrese 3 – Dobruška, Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí.

V letošním roce ukončilo povinou školní docházku 21 žáků romského etnika.

Ze zvláštních škol vyšel jeden v sedmé třídě, čtyři z osmé třídy a pět z deváté třídy. Základní školu ukončil jeden v sedmé třídě, pět v třídě osmé a pět v třídě deváté

Z programu „Podpora romských žáků středních škol“ je 19 studentům z tohoto grantu hrazeno ubytování, strava a pracovní pomůcky

Pokusem bylo zavádění nultých ročníků, které se pro nízký počet žáků neujaly. V letošním roce nastoupí v Rychnově nad Kněžnou všechny děti do normálních základních škol.

Při ZŠ v Českém Meziříčí působí **romská asistentka**. Věnuje se především doučování dětí, jejich doprovázení do a ze školy, působí také ve školní družině. Její práce přináší úspěch – výrazně se zlepšila docházka dětí a i v prospěchu je znát změna k lepšímu. Další **romská asistentka** působí na zvláštní škole v Kostelci nad Orlicí

Od 1.9.2002 působí na ZvŠ v Dobrušce vychovatelka – asistentka učitele **Erika Červeňáková**. Do školy dochází 43 žáků, škola má 5 tříd. 20 žáků pochází z romských rodin. Vedení školy očekává že asistentka přispěje ke zlepšení připravenosti žáků na vyučování, řádné docházce dětí do školy, aktivního využívání volného času dětí a především větší spolupráce mezi školou a rodiči dětí.

Letní tábor

Ve dnech 29. 6. - 7. 7. 2002 uspořádal Okresní úřad týdenní **dětský tábor pro sociálně slabé (převážně romské) děti**. Uskutečnil se v Bělči nad Orlicí a zúčastnilo se ho 24 dětí a 7 vedoucích. Rodiče dětí platili symbolickou částku 100,- Kč.

Zastavárny

V Rychnově nad Kněžnou a Dobrušce je jedna ve Vamberku dvě, v Kostelci nad Orlicí tři. Jejich služby jsou využívány především romskými rodinami.

Potřeby:

- klubovny pro děti, ve kterých by děti v rámci zájmové činnosti byly motivováni pro další vzdělávání
- právní pomoc pro romské rodiny

- reálné a perspektivní řešení bytové problematiky, které by zahrnovalo i formu stavebních spoření včetně motivace k zaměstnanosti

6.2.5 Trutnov

Romský poradce: Pavel Lipták (od října 1999)

Romský asistent + terénní sociální pracovník – Štefan Absolon působí na Zvláštní škole v Trutnově – Horním Starém Městě a jako terénní pracovník na Městském úřadě Trutnov

Počet Romů na okrese je odhadován na 2 100 –2 300, při posledním sčítání lidu se jich k romské národnosti přihlásilo 110.

Romské lokality

Trutnov

Ulice Moravská

Ubytovna Horal

Ulice Novoměstská

Ulice Spojenecká

Ulice Náchodská

Ulice Voletinská

Ubytovna UBEPO

Dvůr Králové nad Labem

Sylvárov

Organizace a sdružení pracující s Romy

Most k životu o.p.s. - Trutnov - Poříčí – Jovana Lelková

Jekethano - Trutnov - Emil Gorol

Nový život – Vrchlabí – Štefan Absolon

Okresní úřad koncem roku 2000 ustanovil „Poradní sbor pro integraci romské menšiny a dalších etnických skupin“, který se schází každé dva měsíce a řeší aktuální problémy, které se vyskytnou.

6.2.6 Královéhradecký kraj

6.2.6.1 Aktivity Královéhradeckého kraje v roce 2002

V roce 2002 bylo svoláno celkem 5 porad romských poradců a asistentů okresních úřadu. Porady se konaly v měsících leden, březen, červen, září a prosinec. Těchto porad byli kromě stálých účastníků přítomni i hosté jako např. zástupce rekrutačního střediska Armády ČR, zástupce odboru školství, zástupce střední policejní školy, zástupce Rady vlády pro záležitosti romské komunity, radní Královéhradeckého kraje a mnozí další.

Počátkem března vyhlásil Královéhradecký kraj granty na podporu a realizaci projektů v několika oblastech. Jednou z nich byla i oblast romských aktivit, na kterou bylo vyčleněno a následně rozděleno 300 tisíc korun.

V prostorách Královéhradeckého kraje byla uspořádána ve dnech 3.-14. června „Putovní výstava romské historie“, která ukázala historii Romů od období jejich života v Indii až po současnost. Hlavní pozornost byla věnována především dějinám Romů žijících v českých zemích a na Slovensku. Součástí výstavy byla také soutěž pro středoškoláky nazvaná „Historeo“ věnovaná romské historii. Nejlepší studenty z této soutěže odměnil hejtman Královéhradeckého kraje cenou.

11. června se uskutečnila v prostorách Královéhradeckého kraje porada koordinátorů romských poradců krajských úřadů. Hlavním bodem tohoto setkání bylo vzájemné seznámení a představení činností, které jednotlivé kraje v oblasti romské problematiky již udělali a plánují do budoucna.

Ve spolupráci s VPORH (Výbor pro odškodnění romského holocaustu) a CPA (Centrem politických analýz) byl ve dnech 23. -24. září v prostorách Královéhradeckého kraje uspořádána přednáška na téma „Čeští Romové v Evropě národů“, které se účastnili především žáci zvláštních a speciálních škol.

Ve spolupráci s Občanským poradenským střediskem byl 8. října uspořádán seminář pro zástupce romských organizací. Cílem semináře bylo seznámit zástupce organizací se základními informacemi, které souvisí s činností občanského sdružení (založení a vedení organizace, ekonomické minimum, personalistika, příprava a realizace projektu).

6.2.6.2 *Poradní sbor rady kraje*

Hlavní náplní poradního sboru Rady Královéhradeckého kraje bude zajišťování integrace menšinových komunit (především romské) do majoritní společnosti. Poradní sbor by neměl opomíjet zájmy týkající se podpory a rozvoje kultur jednotlivých národnostních menšin. Sbor bude nejvíce spolupracovat s romskými poradci okresních úřadů (následně pověřených obcí), zástupci městských a obecních úřadů, s neziskovým sektorem. Spolupráce bude nutná i s organizacemi sídlícími mimo území Královéhradeckého kraje, především s Radou vlády pro záležitosti romské komunity a Radou vlády pro lidská práva. Sbor by se měl scházet 4× ročně. Zápisy z jednání budou vyvěšovány na internetové stránce Krajského úřadu a tím přístupné veřejnosti.

6.2.6.3 *Návrh na složení sboru*

- radní Královéhradeckého kraje, který má v gesci sociální problematiku (M. Plass)
- vedoucí odboru sociálních věcí KÚ (M. Scháněl)
- koordinátor romských poradců KÚ (F. Kotlár)
- koordinátor národnostních menšin KÚ (J. Šmíd)
- zástupce neziskového sektoru
- zástupce odboru školství
- zástupce romského etnika
- zástupce městských a obecních úřadů

6.2.6.4 *Oblasti řešení romské problematiky z pohledu Královéhradeckého kraje*

1. Ustanovení poradního sboru, pravidelné pracovní porady

Termín: ustavení : 1. čtvrtletí roku 2003

Pravidelnost porad: 4× ročně

2. Podpora vzniku romských poradců a asistentů ve městech kraje, pravidelné svolávání porad romských poradců měst III. stupně

Termín: podpora : průběžně, dlouhodobě

Porady : 4× ročně

3. Zvyšování kvalifikace NNO, zabývající se romskou problematikou

Termín: průběžné

4. Zvyšování počtu romských pedagogických asistentů (ve spolupráci s resortem školství)

Termín: průběžně

5. Zvyšování počtu romských komunitních center v Královéhradeckém kraji

Termín: průběžně

6. Metodická pomoc městům a obcím, které ustanoví romského poradce a asistenta, městům, která budou aktivně řešit integrační proces

Termín: průběžně, dlouhodobě

7. Podpora integračních aktivit romské minority s neromskou majoritou

Termín: průběžně

8. Podpora aktivit a činností romských a proromských organizací formou grantového řízení

Termín: každoročně

6.3 SHRNU TÍ

Koncepce romské integrace na období 2003-2007 je první koncepcí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje, která se zabývá romskou problematikou. Předpokládá se, že bude průběžně aktualizována a doplňována. Vliv na tuto koncepci bude mít především reforma veřejné správy (iniciativa měst III. stupně řešit problematiku) a celostátní programy přispívající k začleňování romského etnika do společnosti.

Data, která popisují situaci v jednotlivých okresech Královéhradeckého kraje byla získávána na základě informací, které poskytlí především romští poradci okresních úřadů. Jak je z popisu situace patrné, je množství získaných dat různě velké a některé lokality jsou zmapovány jen částečně. Jednou z možných příčin tohoto stavu je to, že ne všichni poradci mají v pracovní náplni pouze agendu romského poradce.

Jako pozitivní se jeví vytváření míst terénních pracovníků. Jejich náklady jsou hrazeny ze státního rozpočtu. V současné době působí v lokalitách Královéhradeckého kraje celkem sedm romských pracovníků. Bude jistě vhodné a žádoucí pokusit se o zvýšení počtu takových míst v Královéhradeckém kraji.

6.4 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

20 odborníků, kteří pracují v Královéhradeckém kraji na poli integrace Romů (zástupci občanských sdružení, městských a obecních úřadů, terénní pracovníci, romští pedagogičtí asistenti, romští poradci) jsem oslovil dotazníkovým šetřením. 10 respondentů z tohoto počtu bylo romského etnika, 10 příslušníky majority. Cílem bylo definování současných problémů Romů a následné možnosti zapojení orgánů veřejné správy při řešení těchto problémů.

Vyhodnocení dotazníku, ve kterém bylo položeno 5 uzavřených otázek proběhlo odděleně (romští zástupci a zástupci majority). Kromě otázky číslo 5 odpovídali respondenti vždy výběrem pouze jedné odpovědi.

Zřejmé je, že toto expertní šetření je pouze sondou do života romské komunity v Královéhradeckém kraji.

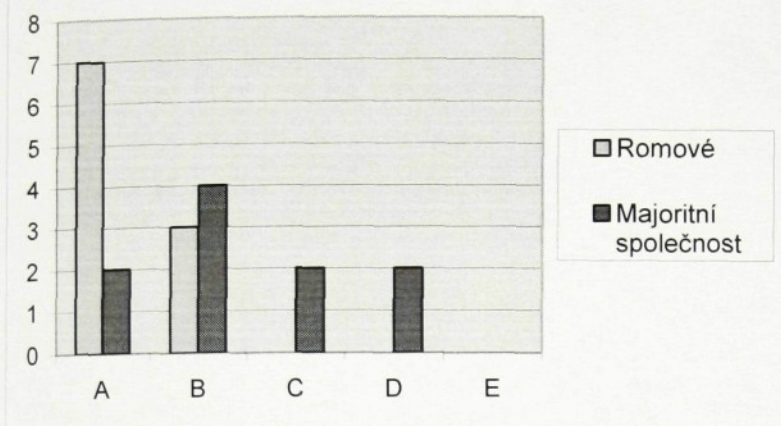
Výsledky šetření budou sloužit k nastavení aktivit a vytváření metodických materiálů Krajského úřadu Královéhradeckého kraje obecním a městským úřadům a nestátním neziskovým organizacím pracujících s romskou minoritou.

Vyhodnocení dotazníkového šetření

1) Dle Vašeho názoru se postavení romské menšiny po roce 1989

- a) zhoršilo výrazně*
- b) zhoršilo*
- c) zůstalo stejné*
- d) zlepšilo*
- e) výrazně zlepšilo*

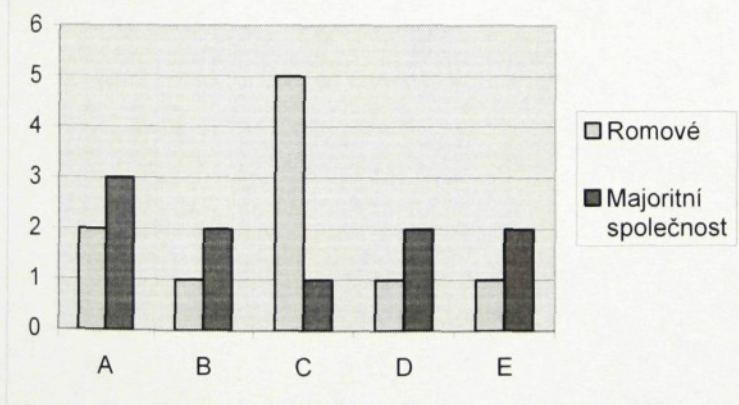
Postavení romské menšiny pro roce 1989

2) V čem vidíte největší podíl na nezaměstnanosti Romů

- a) v nízkém vzdělání
- b) v odlišných pracovních návycích
- c) v intoleranci zaměstnavatelů
- d) v nezaměstnanosti v celé České republice
- e) v nastavení výše sociálních dávek

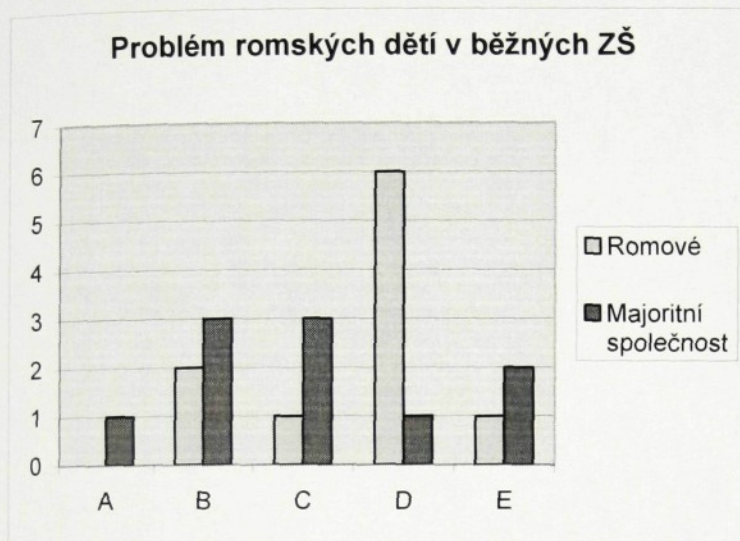
V čem vidíte největší podíl na nezaměstnanosti Romů

3) V čem spatřujete největší problém romských dětí v běžných základních školách

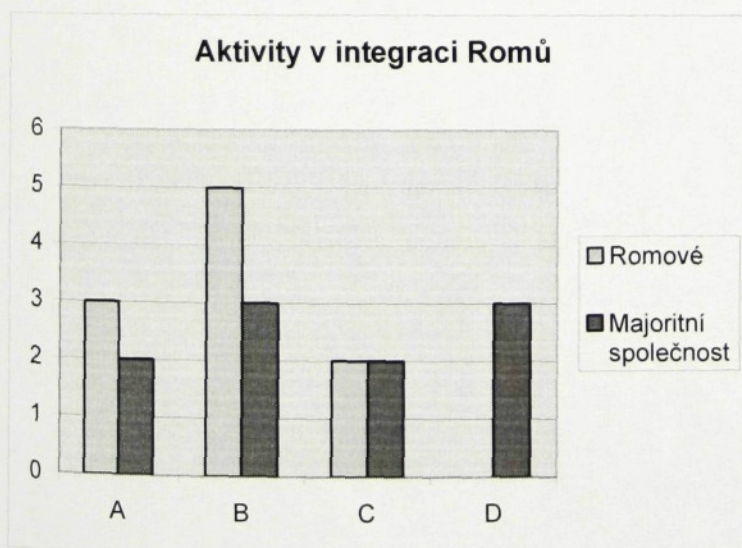
- a) v jazykové bariéře
- b) v nízké socioekonomické situaci romských rodin

- c) v jiném žebříčku hodnot Romů
- d) v nedostatku učitelů se znalostí romské identity
- e) v nízké vzdělanosti rodičů

4) Které aktivity, napomáhající integraci Romů v posledních letech považujete za neúspěšnější?

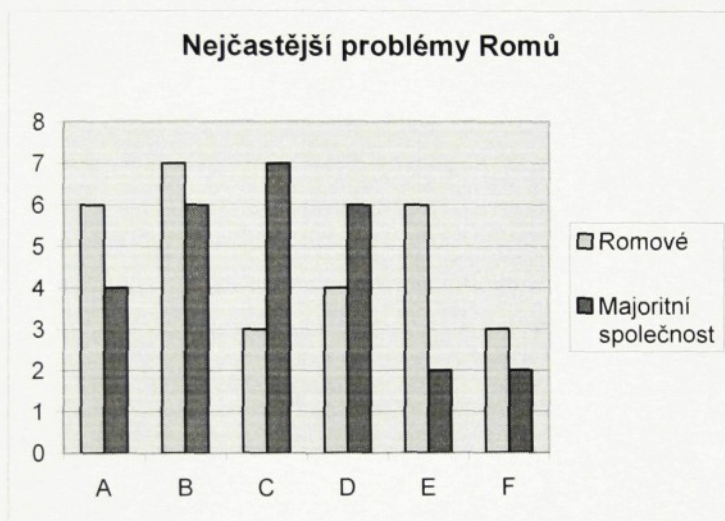
- a) vytváření romských terénních pracovníků
- b) aktivity v oblasti školství (podpora romských žáků SŠ, romští pedagogičtí asistenti, přípravné ročníky)
- c) volnočasové aktivity (zájmové kroužky, víkendové pobyty)
- d) Aktivity v oblasti zaměstnanosti (veřejně prospěšné práce, rekvalifikace)

5) S jakými problémy se ve Vašem okolí Romové nejčastěji setkávají ?

- a) s bytovými problémy
- b) s ekonomickými problémy
- c) se sociopatologickými jevy (drogy, prostituce, lichva, ...)
- d) s (ne)zaměstnanost
- e) s diskriminací
- f) s nezájmem majority řešit romskou otázkou

(zde mohli respondenti odpovědět více variantami)

Z dotazníkového šetření vyplynulo především rozdílné vnímání situace Romů od majoritní společnosti a od Romů samotných. Tento rozdíl je patrný u všech odpovědí.

6.5 JAK BYLA KONCEPCE ZPRACOVÁVÁNA

Největší oporou a zdrojem informací při zpracovávání koncepce byli **okresní romští poradci**. S těmito poradci jsem měl možnost se setkat na pěti oficiálních poradách, které pořádal Královéhradecký kraj. Dále jsem poradce navštívil v jejich „domácím“ prostředí. Již zde je však nutné poznamenat, že i mezi poradci byly značné rozdíly, a to v několika ohledech.

Prvním byl původ romského poradce (2 z nich jsou Romové), ale i v přístupu k řešení romské otázky byl rozdíl. Má zkušenost je taková, že pokud se jednalo o Roma, tak neměl mezi ostatními Romy autoritu, jeho problémem byla komunikace s okolím, neznalost práce s PC, neznalost chodu úřadu, nepochopení rozdílů státní správy a samosprávy, nerespektování nařízení, snaha vše řešit hned.

Pokud byl romským poradcem příslušník majority, zde hodně záleželo na jeho autoritě a především **snaze pomoci romské komunitě**. Zde se projevoval rozdíl nejvíce. Romové se snažili pomoci především své rozvětvené rodině a ostatní příslušníky romské komunity buď odbývali či se jim věnovali jen v nezbytně nutné míře. U příslušníků majority byla situace velmi různá. Jeden z pracovníků vykonával agendu několik let a neznal romskou komunitu ani ve městě sídla okresního úřadu. Aktivita napomáhající integraci Romů do společnosti - to pro něj byla práce navíc, do které se nehrnul. Další pracovník si dokázal naopak za několik měsíců získat autoritu romské komunity v celém okrese a přispěl k vytvoření míst terénních pracovníků. Dokázal si zmapovat zvláštní školy, napomáhal v řešení romské problematiky městským úřadům. Spíše negativní práci dělal další poradce, který se vyžíval v kritice všeho a všech, i přesto že sám nebyl schopen ani informovat Romy (alespoň představitele) o základních věcech jakými byly třeba uzávěrky výběrových řízení, ač o to byl několikrát požádán.

Další oblastí, kde jsem získával informace pro tvorbu koncepce, byla spolupráce s **občanskými sdruženími**. I zde ovšem byl rozdíl. Velká většina sdružení ze zhruba 30, která působí v Královéhradeckém kraji, byla založena za účelem zisku. Po několika neúspěšných pokusech o získání grantu přerušila svou činnost.

Zástupci sdružení navštěvovali Královéhradecký kraj většinou v době uzavěrky grantů, ať již to byly granty Královéhradeckého kraje, městských a obecních úřadů, Ministerstva práce sociálních věcí, Ministerstva kultury, či dalších donátorů. Představitelé sdružení však očekávali, že žádost o grant bude napsána během jednoho odpoledne. Nepřipouštěli si také, že vyplnění formuláře „žádost o grant“ je jen prvním krokem k získání finanční podpory a nezaručuje automaticky zisk finanční částky.

Měl jsem také možnost navštívit několik sdružení přímo při činnosti. U jednoho mě překvapila činnost při budování komunitního centra, kde pracovali členové zdarma, což u Romů bývá pouze výjimkou. Úplným šokem pro mě byla skutečnost, že jedna Romka darovala jednu místnost svého bytu komunitnímu centru, které sousedí s jejím bytem.

Jedno sdružení získalo grant na víkendový pobyt sociálně slabých (především romských) rodin. Této několikadenní akce jsem se účastnil dva dny. První mé zděšení bylo to, že zástupci pro mě přijeli na autobusové nádraží vzdálené asi 10 km vozem taxi. Nepřekvapila mě již neorganizovanost akce. Překvapen jsem však byl pořádkem a kázní, která panovala po celou dobu mé návštěvy.

Příjemně jsem byl překvapen na festivalu Romské hudby pořádaném romským sdružením. Na tuto akci jsem jel se smíšenými pocity. Akce byla však velmi dobře organizačně připravena a pořadatelé zvládli i změnu v programu, která byla zapříčiněna vystupujícími (někteří s kterými se počítalo nepřijeli, jiní ač nepřihlášení se dožadovali vystoupení a hlavně zaplacení honorářů). O věrohodnosti takové akce svědčí i to, že to byl již 4. ročník.

Každé sdružení by rádo provozovalo komunitní centrum, nikdo z nich si však neuvědomuje, že na provoz takového centra je zapotřebí několik stovek tisíc korun ročně.

Městské a obecní úřady sehrávají v integraci Romů důležitou roli. Jsou to ony, které vyplácejí sociální dávky do životního minima, a formou rozhodnutí mohou určit zvláštního příjemce dávky. Městům také patří většina nemovitostí, jež obývají Romové. Město také může zaměstnat občany na veřejně prospěšné

práce. Řešit romskou problematiku mohou obce také tím, že umožní vytvoření místa terénního pracovníka.

Škola je místo, které povinně navštěvují všechny děti. Spolupráce s těmito institucemi byla také velmi různá. Vždy záleželo především na osobnosti ředitele. Někteří zaujímali stanovisko, že žádné Romy nemají, jiní se snažili napomoci integraci těchto dětí, třeba i tím, že umožnili na „své“ škole vytvořit místo romské pedagogické asistentky.

7 ZÁVĚR

Hledání cest vztahů mezi Romy a Neromy v České republice je společné a prospěšné celé civilizaci. Důležité je si uvědomit, že vztah ke každé minoritě v Evropě je i měřítkem civilizační úrovně každého státu. V současnosti je již nemožné řešit problém romské minority cestou násilné nebo převýchovné likvidace. Musíme hledat pravidla a podmínky pro trvalé nekonfliktní soužití. Majorita si musí uvědomit, že další vývoj je možný jen jako soužití dvou rozdílných kultur. Jako nejdůležitější směry řešení je možné hledat v těchto aktivitách:

- podporovat všemi způsoby vědomí odpovědnosti Romů za svoji situaci a způsob jejího řešení
- respektovat kulturní autonomii Romů a vytvářet podmínky pro ty, kteří mají zájem o integraci
- respektovat diferencovaný přístup k jednotlivcům a skupinám
- přizpůsobit legislativní normy specifickým chování romské populace
- vytvořit podmínky pro dosažení vyššího vzdělání a kvalifikace romské populace
- pozitivně ovlivňovat veřejné mínění obyvatelstva z hlediska vztahu k romskému etniku a nepřipouštět jakéhokoliv projevy rasismu a etnické nesnášenlivosti
- zajistit legislativně právo na spoluúčast Romů při řešení jejich problémů

Odpovědnost za řešení nesou obě strany. Důležitou roli také sehrává i vědomí mravní odpovědnosti za další vývoj všelidské civilizace, potřeba humanismu a tolerance jako podstatného znaku kulturní osobnosti a kulturního státu, k čemuž se Česká republika bezpochyby a nikoliv bezdůvodně hlásí.

8 LITERATURA A INTERNET

- 1) DANIEL, Bartoloměj – Dějiny Romů, Vydavatelství UP Olomouc, Olomouc 1994
- 2) DAVIDOVÁ, Eva – Romano drom - cesty Romů, Vydavatelství UP Olomouc, Olomouc 1995
- 3) FRIŠTENSKÁ, Hana, VÍŠEK, Petr - O Romech (na co jste se chtěli zeptat), VCVS ČR, Praha 2002
- 4) HOLEK, Jozef - Koncepce práce krajského koordinátora romských poradců, Liberec 2002
- 5) HÜBSCHMANOVÁ, Milena – Romsko-český a česko-romský slovník, Fortuna, Praha 1998
- 6) NEČAS, Ctibor – Romové včera a dnes, Vydavatelství UP Olomouc, Olomouc 1993
- 7) RÝDL, Karel - Rasismus a nacionalismus v současném životě, IPPP ČR, Praha 1997
- 8) VÍŠEK, Petr - Romové, bydlení, soužití, Socioklub, Praha 2000
- 9) Romové v České republice – Socioklub, Praha 1999
- 10) Romové. Tradice a současnost - Moravské zemské muzeum a SVAN, Brno 1999
- 11) Zpráva o dosavadní aplikaci Koncepce integrace romské komunity v oblasti školství – vládní materiál, Praha 2002
- 12) Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001 – vládní materiál, Praha 2002
- 13) Zpráva o situaci romské komunity v ČR – vládní materiál, Praha 1997
- 14) <http://www.vlada.cz/1250/vrk/vrk.htm>
- 15) <http://www.athinganoi.cz/>
- 16) <http://www.romove.cz/>

9 PŘÍLOHY

Seznam příloh

- č. 1 Romská přísloví
- č. 2 Romská periodika
- č. 3 Usnesení vlády, týkající se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy
- č. 4 Organizace v Královéhradeckém kraji
- č. 5 Obce III. stupně v Královéhradeckém kraji

Z romských přísloví je možné vycítit těžký život Romů, ale i radost z událostí každého dne, či úctu ke starším občanům.

De le phuren pa'iv, bo the jekhvar aveha phuro.
Buď uctivý ke starým lidem, i ty budeš jednou starý.

Jekhfeder pa'iv luvutariske.
Největší úcta hudebníkovi.

Añi o pandž angušta nane jekh.
Ani pět prstů jedné ruky není stejných.

Nane čhave, nane bacht.
Nejsou děti, není štěstí.

Ajsi romñi kempel, savi moro anel. Lačhi romñi kerel jekha konuratar duj.
Správná žena umí obstarat chleba. Správná žena udělá z jedné koruny dvě.

Rom mušinel te likérek avri duvar ajci sar hadži.
Rom musí vydržet dvakrát tolik co hadži.

Ko pes ladžal vaš peskeri čhib, ladžal pes the vaš peskari daj.
Kdo se stydí za svůj jazyk, stydí se i za svou matku.

O bala tuke šaj prefarbines o jilo na.
Můžeš si přebarvit vlasy, ale srdce ne.

Bachtali ora, savi predžal.
Šťastná hodina, která minula.

Manuš živel, saar pes del.
Člověk žije jak se dá.

Kana manuš tašlol, ta the britvatar pes chudel.
Tonoucí se chytá i břitvy.

Te jekh cirdel dori, na pomukel, te buterdžene cirdel, šaj pomukel.
Provaz nepovolí, když ho taháš sám, možná povolí, když nás tahá víc.

Patív des, pativ chuder.
Dáš úctu, dostane se ti úcty.

O bala tuke šaj prefarbines o jilo na.
Můžeš si přebarvit vlasy, ale srdce ne.

Usnesení vlády ČR ze dne 29. září 1997 č. 686, *ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a plnění úkolů týkajících se romských komunit.*

Usnesení ze dne 14. července 1999 č. 720, *ke zprávě o postupu státních orgánů při postihu trestných činů motivovaných rasizmem a xenofobií nebo páchaných příznivci extremistických uskupení na území České republiky v roce 1998.*

Usnesení vlády ČR ze dne 7. dubna 1999 č. 279, *o Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti.*

Usnesení ze dne 28. července 1999 č. 789, *k Návrhu usnesení o opatřeních proti hnutím směřujícím k potlačení práv a svobod občanů.*

Usnesení ze dne 22. září 1999 č. 978 *o podpoře výstavby Vesničky Soužití v Ostravě – Mouglinově.*

Usnesení ze dne 19. dubna 2000 č. 387, *k rozvoji programu komunitního bydlení občanů romské národnosti v městě Brně a zlepšení interetnických vztahů ve společnosti.*

Usnesení vlády ČR ze dne 14. června 2000 č. 599, *ke Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity napomáhající jejich integraci do společnosti.*

Usnesení ze dne 11. října 2000 č. 994, *k Návrhu opatření vlády, vedoucích k uspořádání celospolečenské a parlamentní debaty o dosažení nápravy vztahů mezi většinovou společností a romskou menšinou.*

Usnesení ze dne 28. března 2001 č. 300, *ke Zprávě o plnění úkolu 9 a) uloženého usnesením vlády ze dne 14. června 2000 č. 599, ke Koncepti politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhajícím jejich integraci do společnosti.*

Usnesení vlády ČR ze dne 25. června 2001 č. 781, *o zřízení funkce koordinátora romských poradců při vyšších územních samosprávných celcích.*

Usnesení ze dne 7. listopadu 2001 č. 1145, *k Návrhu na opatření k zintenzivnění implementace Konceptu politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhajícím jejich integraci do společnosti.*

Usnesení vlády ČR ze dne 23. ledna 2002 č. 87, *k informaci o plnění usnesení vlády týkající se integrace romských komunit a aktivního přístupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých těmito usneseními ke dni 31. prosince 2001 a k návrhu Konceptu romské integrace.*

Usnesení ze dne 17. dubna 2002 č. 394, *Návrh na řešení problému vzdělávání dětí romské menšiny či jiných menšin, prostřednictvím jejich zvláštní přípravy a pozitivních opatření.*

Joj šukar, parñi sar rakli.
Je krásná, bílá jako neromské děvče.

Čirła o Roma džanenas, so mol andro dživipen jekhnbuter.
Dříve Romové věděli, co má v životě opravdovou hodnotu.

Jak džas? Khere – ko Roma.
Kam jdeš? Domů – k Romům.

O Roma na phenen ... O Roma vakerenl.
Romové neprozradí ... Romové povídají.

Lačo lav, šukar lav, god'aver lav.
Dobré slovo, krásné slovo, moudré slovo.

Jak Roma, odoj gili šund'ol.
Kde jsou Romové, tam je slyšet píseň.

Bachtalo manuš, so les hin lači familija.
Šťastný člověk, který má dobré příbuzenstvo.

Sako dad kamel, jak leskero ohavo te džanel buter sar jov.
Každý otec si přeje, aby jeho syn věděl, uměl a znal víc než on sám.

Daj – kada lav but.
Matka – to slovo má velkou hodnotu.

Romano hangos

Romský hlas

Vychází jednou za čtrnáct dní.

Vydává Společenství Romů na Moravě.

Šéfredaktorem je Karel Holomek.

Adresa redakce: Francouzská 84, 602 00 Brno

Tel./fax: 545 246 674

E-mail: rhangos@volny.cz

Internet: <http://www.romanohangos.cekit.cz>

Romano kurko

Vychází měsíčně

Vydavatelem je Občanské sdružení pro romský národnostní tisk ČR Brno

Šéfredaktorem je Mikoláš Smoleň

Adresa redakce: Moravská typografie a.s., Moravské nám. 13, Brno

Telefon: 541 321 238, fax: 541 243 679

Amaro gendalos

Vychází měsíčně.

Společensko-kulturní měsíčník Amaro Gendalos (Naše zrcadlo) vydává Sdružení Dženo.

Šéfredaktorkou je Jarmila Balážová

Adresa redakce: Sdružení Dženo, V tůních 11, Praha 2, 120 00

Tel.: 224 941 945 nebo 224 941 947

Fax: 224 941 948

E-mail: dzeno-gendalos@ti.cz

<http://www.dzeno.cz/Amarogendalos/>

Kereka

Vychází měsíčně.

Vydává Demokratická aliance Romů v ČR.

Adresa redakce: DAR v ČR, Pospíšilova 70, 757 01, Valašské Meziříčí.

Telefon: 571 614 711, fax: 571 621 998.

Romano džaniben

Vychází čtvrtletně od roku 1994.

Pojednává o životě a kultuře Romů u nás i ve světě. Obsahuje odborné i populárně zaměřené články, ukázky romské slovesnosti, literatury (v romštině a v překladu), výtvarného umění, hudby apod., aktuální informace a recenze vybraných publikací o Romech.

Časopis romistických studií vydává Společnost přátel časopisu Romano Džaniben.

Adresa redakce: Cimburkova 23, Praha 3, 130 00.

E-mail: dzaniben@volny.cz

<http://www.volny.cz/dzaniben/>

Usnesení ze dne 5. srpna 2002 č. 761, *Návrh akčního plánu k omezení žádostí příslušníků romské komunity z České republiky o azyl v zemích Evropské unie a Norsku.*

Občanské sdružení - název	ulice	PSČ	město	předseda	telefon
Broumovských Romů	U Větrolamu 270	550 01	Broumov	Jaroslav Baník	606 960 752
Džas lače dromeha	Tyřova 866	547 01	Náchod	Irena Rácová	737 137 443
Feder Roma	Drtinova 221	503 11	Hradec Králové	Pavel Rafael	
Jdeme dál životem	Žizkova 54	550 01	Broumov	Štefan Mucha	606 398 046
Jekethano	Krakonošovo nám. 16/19	544 01	Trutnov	Emil Gorol	604 783 832
Kálobilá	Běloveská 2013	547 01	Náchod	Ferdinand Baláš	
Lovlo Khosmo	Kostelní 7	518 01	Dobruška	Heráková	
Most k životu o.p.s.	Šikmá 300	541 01	Trutnov	Jovana Lelková	
Nový život	Lánovská 485	543 01	Vrchlabí	Štefan Absolon	
Olaši hradeckého kraje Barto	Dvorská 500	503 11	Hradec Králové	Petr Rafael	
Romano Ilo	Pitrova 242	503 46	Třebechovice pod Orebem	Jan Joska	606 321 383
Romských dětí a mládeže města Jičín	U Trati 857	506 01	Jičín	Alena Rudolfová	
Romů a národnostních menšin	Dolnoplešská 432	551 01	Jaroměř - Josefov	Rudolf Polák	603 274 225
Romů Dživipen	Haškova 1234	500 02	Hradec Králové	Rudolf Svoboda	
Romů Kopidlnska	Drahoraz 40	507 32	Drahoraz	Igor Berko	
Romů náhodského regionu	P. Velikého 985	547 01	Náchod	Vladimir Galba	491 424 845
Romů rychnovského regionu	Palackého 695	516 01	Rychnov nad Kněžnou	Gustav Tancoš	
Romů v Náchodě	Raisova 1554	547 01	Náchod	Emil Baláš	606 335 707
ROS klub dětí a mládeže	Jiřího z Poděbrad 172	508 01	Hořice v Podkrkonoší	Pavel Horváth	732 847 307
Salinger	Selicherova 1420	500 12	Hradec Králové 12	Milan Šveřpa	
Sdružení pro romskou vzdělanost	Kollarova 145	500 02	Nový Bydžov	Zdeněk Mital	
Se všemi	Jugoslávská 1539	547 01	Náchod	Pavel Varga	606 646 450
SK Roma Náchod	Safránice 447	547 01	Náchod	Ernest Čísár	723 231 086
Úsvit	Haškova 1238	500 02	Hradec Králové	Petra Horváthová	
Výbor pro odšk. romského holocaustu	Barákova 1012	508 01	Hořice v Podkrkonoší	Čeněk Růžička	603 247 617
Začít spolu	Kladská 164	550 01	Broumov	Božena Danihelová	606 183 213

Název obce	Počet obyvatel v regionu obce III (v tisících)	Počet obyvatel obce (v tisících)
Broumov	18	8
Dobruška	20	7
Dvůr Králové nad Labem	27	16
Hořice v Podkrkonoší	18	9
Hradec Králové	146	98
Jaroměř	19	13
Jičín	42	17
Kostelec nad Orlicí	24	6
Náchod	61	22
Nová Paka	18	9
Nové Město nad Metují	15	10
Nový Bydžov	16	7
Rychnov nad Kněžnou	34	12
Trutnov	66	32
Vrchlabí	28	13